

Uttalelser

Vedtatt på LOs 34. ordinære kongress 8.–12. mai 2017

Innhold

Trygge jobber – nytt flertall	4
Næringspolitisk uttalelse	6
Tariffpolitisk uttalelse	12
Pensjonspolitisk vedtak	14
En sterk offentlig sektor i hele landet	23
Uttalelse om samferdsel	25
Maritim aktivitet – uten sosial dumping	28
Palestina	29
Internasjonal uttalelse	31

Trygge jobber – nytt flertall

Stortingsvalget 11. september blir svært viktig for LOs medlemmer. I snart 4 år har vi hatt det mest høyreorienterte stortingsflertallet og regjering i nyere tid. Høyre og Fremskrittspartiet, med støtte fra Venstre og Kristelig Folkeparti, har utfordret grunnleggende faglige rettigheter og arbeidstakernes interesser. LO-kongressen vil oppfordre alle sine medlemmer om å bruke stemmeretten og bidra til et nytt flertall på Stortinget for en ny politikk og en ny regjering.

Arbeid til alle er jobb nr. 1. En ny regjering må ha som sin viktigste oppgave å sikre full sysselsetting og trygge arbeidsplasser over hele landet. Vi trenger trygghet for jobb, og trygghet i jobb.

Høyre og Frp-regjeringens politikk skaper ikke arbeidsplasser og rekordmange er nå uten jobb. Ledigheten var i 2016 den høyeste på 20 år. Det er uakseptabelt at andelen som ikke er i arbeid er den høyeste på over 20 år – en tredjedel av befolkningen i yrkesaktiv alder står utenfor arbeidslivet. Høy sysselsettingsgrad er vår viktigste kilde til verdiskaping, samtidig som det å ha en jobb å gå til er av stor betydning for den enkeltes økonomi og velferd.

Fallet i oljeprisen har vært krevende for norsk økonomi, slik også den store finanskrisen i forrige stortingsperiode var svært utfordrende. I slike tider trengs politikere som tar ansvar og prioriterer riktig. Det har dagens regjering ikke gjort. LO mener at vi må utnytte våre energiresurser og andre nasjonale fortrinn og skape framtidsrettede jobber. Vi vil ta vare på miljøet og kutte klimautslippene. Vi vil derfor ha en aktiv næringspolitikk. Det trengs mer investeringer og mer forskning. LO tar kraftig avstand fra Høyre og Fremskrittspartiets ønske om å privatisere og selge ut infrastrukturen, skogen, fisken, vannkrafta og strategisk viktig norsk industri.

Gjennom fire statsbudsjett har Høyre og FrP, med støtte fra Venstre og Krf, kuttet skattene med 25 mrd. kroner, uten målbar effekt på vekst og sysselsetting. 25 mrd. kroner i skatteuttak er ingen engangsutgift, men en vedvarende svekkelse av fellesskapets inntekter, og et sterkt bidrag til økende forskjeller i samfunnet.

En ny regjering må sikre tryggheten i arbeidslivet og stoppe arbeidslivskriminalitet og sosial dumping med kraftige tiltak. Arbeidet med en ny og forsterket arbeidsmiljølov må starte raskt, blant annet for å møte utfordringene fra nye kreative organisasjons- og tilsetningsformer. Andelen midlertidige ansatte har økt som en konsekvens av svekkelsen av arbeidsmiljøloven. LO vil at faste, hele stillinger igjen må bli målet for arbeidslivspolitikken. Ansettelseskontrakter med formuleringer som «fast ansatt uten lønn mellom oppdrag» må gjøres ulovlige.

Bemanningsbransjen må reguleres strengere og adgangen til generelle midlertidige ansettelser må fjernes snarest.

Vi vil ha et lærende arbeidsliv og med seriøsitet og standarder som fremmer kompetanse og utvikling, og som gjør oss i stand til å kunne stå et langt liv i krevende arbeid.

Gjennom de siste fire årene har vi opplevd kraftige tilbakeslag for likestillingen mellom kvinner og menn. Vi krever en aktiv likestillingspolitikk som styrker kvinners stilling i arbeidslivet, og en familiepolitikk som legger til rette for kvinners yrkesdeltakelse og muligheter for å forsørge seg selv og sine barn.

Den sittende regjeringen fremmer en politikk der offentlige velferdstjenester som helse, omsorg og skole, skal driftes på samme premisser som kommersielle tjenester. De har bevisst jobbet for en markedsstyrt offentlig sektor som organiseres mer etter ønske om fortjeneste enn kvalitet, der kommersielle investorer skal hente ut overskudd. Arbeid til alle og en sterk offentlig sektor med universelle velferdstjenester er det beste virkemiddelet mot fattigdom og skjevfordeling. Tjenestenes universelle karakter er også viktig for oppslutningen om fellesskapsløsninger. Når offentlig sektor

selv driver velferdstjenester, gir det økt mulighet til å sikre kvalitet, kontinuitet og sikkerhet. I årene fremover er det viktig å sikre en fortsatt sterk offentlig sektor i hele landet, som løser samfunnsutfordringene på en god måte og der fellesskapets ressurser kommer fellesskapet til gode. For å opprettholde en god forvaltning framover trenger vi en tjenestemannslov som ivaretar alle hensyn til en myndighetsutøvende forvaltning. Staten skal ivareta rettssikkerhet, demokrati og ytringsfrihet. Loven må sikre uavhengigheten til de ansatte i statsforvaltningen, hindre korrupsjon, kompisansettelser og vilkårlige oppsigelser. I tillegg må loven legge til rette for gode omstillingsprosesser i staten.

LO er opptatt av at vi tar hele landet i bruk. Høyre og Frp sentraliserer og selger Norge. Samtidig er det kuttet mange hundre millioner i regionale utviklingsmidler. Sammen med en rekke andre kutt og en svært sentraliserende fiskeri- og landbrukspolitikk, svekker det distriktene. Mange kommuner har ikke ressurser til å gi innbyggerne det tilbudet de trenger.

LO er landets ledende og dominerende arbeidstakerorganisasjon med 915 000 medlemmer. Vi er en åpen og demokratisk organisasjon som ønsker å påvirke samfunnsutviklingen i tråd med medlemmenes interesser og vedtak. Det skjer overfor myndighetene, arbeidsgiverne og alle de politiske partier. Det formelle fagligpolitiske samarbeidet mellom LO og Arbeiderpartiet er en forutsetning for arbeiderbevegelsens styrke. LO må fortsatt samarbeide med Arbeiderpartiet om å styrke det fagligpolitiske samarbeidet på lokalt plan.

LOs oppgave i valgkampen er å synliggjøre forskjellene mellom de politiske partiene og hvilke konsekvenser de ulike alternativene vil få for arbeidstakerne. LO vil kjempe for en samfunnsutvikling som styrker fellesskapet, og for økonomisk og sosial trygghet og arbeid til alle. LOs 34. ordinære kongress slår derfor fast at landets fagorganiserte er best tjent med et nytt flertall, og en ny regjering ledet av Arbeiderpartiet. LO kan støtte og samarbeide med partier som stiller seg bak våre mål, og som bygger på det parlamentariske demokratiet som styringsform, anerkjenner den viktige jobben som gjøres av våre tillitsvalgte på alle nivå, og den sentrale rollen det norske tre-partsamarbeidet har.

På denne bakgrunn bevilger LO-kongressen 10 millioner kroner til Arbeiderpartiet og 2 millioner kroner til Sosialistisk Venstreparti og 1 million kroner til Senterpartiets valgkamp.

Næringspolitisk uttalelse

Næringspolitikken skal støtte opp under de brede politiske målene. Arbeid til alle, vekst, velstand og nødvendig omstilling. Vi har en rekordhøy arbeidsledighet, og den største endringen ser vi i petroleumsnæringen og de næringer som leverer produkter og tjenester til den. Det som har betydning mest for industriens evne til å overleve og vokse, er knyttet til den norske modellen og lønnsdannelsen. Lønnsveksten har tilpasset seg nye rammevilkår, og dermed har Norges Bank kunnet sette ned renten, slik at alle deler av konkurranseutsatt virksomhet har kunnet dra nytte av gunstig kronekurs. Dette har betydning langt mer enn regjeringens skatteletter. Norge har alle muligheter til å hevde seg i den globale konkurransen. Små lønnsforskjeller bidrar også til at spisskompetansen er relativt billig i Norge. Det er grunnlag for en reindustrialisering av Norge og ny vekst. I årene framover vil vi trenge mye mer samarbeid på tvers av bransjer – både på tvers av industri og tjenestesektoren, mellom og på tvers av ulike industrigrener. Videre blir det viktig å se næringspolitiske rammevilkår, arbeidslivspolitik, utdanningspolitikk og klimapolitikk i sammenheng for å styrke grunnlaget for både eksisterende og nye arbeidsplasser.

Norge er et lite land med en åpen økonomi i en stadig mer globalisert verden og er mer avhengig av klare og tydelige kjøreregler for handel enn andre og større nasjoner. Derfor er det avgjørende for Norge at vi har handelsavtaler som gir norsk industri og tjenesteproduksjon like vilkår.

Klima

FNs internasjonale klimaavtale fra 2015 pålegger alle land å ta ansvar for å stoppe klimaendringene. Norge må fortsatt være i front for å bidra til at målene nås. Klimautfordringen er global, og nasjonale tiltak for å kutte klimagassutslipp må ha effekt globalt, enten direkte, eller indirekte i form av teknologiutvikling.

Veien til lavutslippssamfunnet er krevende, men det er også store muligheter for norsk næringsliv i omstillingen til lavutslippssamfunnet. Politisk styring og tilstrekkelige offentlige investeringer, er også nødvendige for å nå målet. Nasjonal klimapolitikk må innrettes slik at den skaper flere arbeidsplasser enn den koster. For å få til dette, kreves tydelig og helhetlig politikk som hindrer økt ulikhet, og sikrer en rettferdig omstilling til et bærekraftig, trygt og inkluderende arbeidsliv. Reelt partssamarbeid, trepartssamarbeid og medvirkning i omstillingsprosesser er en forutsetning for å finne de beste løsningene og skape forankring for nødvendige endringer.

Paris-avtalens understreking av en rettferdig omstilling av arbeidsstyrken med sikring av anstendig arbeid er et resultat av mangeårig arbeid fra fagbevegelsen. Det er viktig at landene nå rapporterer på dette arbeidet til klimakonvensjonens sekretariat. Derfor er det viktig at en ny norsk klimalov inneholder bestemmelser om rapportering på hvordan regjeringen har ivarett trepartssamarbeid, sosial dialog og deltakelse fra sivilsamfunnet i arbeidet med gjennomføringen av klimamål fastsatt i loven.

CO2 fangst

CO2 fangst og lagring er et nødvendig virkemiddel for å nå klimamålene. Norge har investert i kunnskap om CO2 fangst. Norsk sokkel kan spille en viktig rolle som CO2 lager. Staten må bære transport og lagringskostnadene for fanget CO2 frem til det er skapt et marked for dette. Vi må ha flere fullskala demonstrasjonsprosjekter i drift innen 2022 og realisering av Klemetsrud (avfallsanlegg), Norcem Brevik (sement) og Yara (gjødsel) prosjektene.

Digitalisering

Det enorme tempoet som kjennetegner digitaliseringen av arbeidslivets prosesser er krevende. Det fordrer høy kompetanse og endringsevne og –villighet av alle parter. Men også forståelse for at Norge er et lite land med andre egenskaper enn mange andre. Vi skal gjennomføre endringene innenfor rammen av den norske modellen med trepartssamarbeid.

LO er tilhenger av ny teknologi som gjør næringslivet og offentlig sektor mer effektivt. Innføringen

skal skje på en måte som gagnar alle. Digital21, initiert av LO og NHO og drevet av NFD er et eksempel på måten Norge skal håndtere endringene. Ved samarbeid mellom partene, myndighetene, forsknings- og utdanningsinstitusjonene.

Eierskap

Offentlig eierskap sikrer nasjonal forankring og styring av bedrifter som er sentrale for samfunnet. Det er et viktig instrument for å fremme likestilling og integrering, og skal være foregangsselskaper for satsning på lærlinger. Offentlig eide selskaper skal drives på en slik måte at de ikke gir rom for sosial dumping eller arbeidslivskriminalitet. LO vil styrke dagens statlige eierskapsforvaltning gjennom å etablere et strategisk eierskapsinstrument med formål å sikre nasjonal forankring av eierskapet i selskaper av nasjonal betydning.

Lånegaranti for industrien

Det må legges til rette for konkurransedyktige rammebetingelser slik at kapitalmiljøene finner langsiktige industrielle investeringer attraktive. I tider med stor usikkerhet i finansmarkedene øker lånekostnadene. Dette skaper utfordringer for industri som har behov for økte investeringer framover. Et treffsikkert og rimelig insentiv er å etablere en ordning for statsgarantier for låneforpliktelser til industri innenfor reglene i EØS-avtalen. Dette forbedrer låneevnen til industrien, koster samfunnet svært lite samtidig som det kan utløse investeringer på mange milliarder.

Offentlige anskaffelser

Offentlig sektor har et stort ansvar gjennom sine innkjøp for å ivareta ulike samfunnshensyn som å skape arbeidsplasser, bekjempe arbeidslivskriminalitet og sosial dumping, sikre innovasjon og ta hensyn til klima- og miljøutfordringer. For å sikre at formålet med offentlige anskaffelser blir nådd er det avgjørende med økt kompetanse og god ledelsesforankring både på lokalt og regionalt nivå. Reglene om krav til seriøs virksomhet, kompetanse, opplæring i prosjektene må omfatte de som mottar offentlige tilskudd, og det må stilles krav i offentlige anbudsrunder i kommuner og fylker om at bedriftene er aktive lærebedrifter.

Forsvar og industrielle samarbeidsavtaler

Sikkerhets- og beredskapshensyn tilsier at det norske Forsvaret må ha høy selvforsyningsgrad når det gjelder produksjon og vedlikehold av forsvarsmateriell, som en integrert del av Forsvaret selv, og i form av samarbeidsavtaler med strategisk nasjonal forsvarsindustri. Norge må inngå industrielle samarbeidsavtaler om gjenkjøp ved internasjonale anskaffelser.

Kraft, verdiskaping

Norge har Europas nest høyeste fornybarandel i forbruket. Husholdningene i Norge har et høyere innslag av strøm i sitt forbruk enn resten av Europa. Vi har bygget opp en konkurransedyktig kraftforedlende industri basert på våre fornybare ressurser. Den nasjonalt viktige vannkraftressursen må utvikles og vedlikeholdes. Opprusting av vannkraftverkene og en skånsom utvidelse må vurderes i sammenheng med flomvern.

Linjenettet må rustes opp slik at prisforskjellene i Norge reduseres. Kompetanseforskriften for energibransjen må gjeninnføres. Industrikraftregimet må videreutvikles og vedlikeholdes. Den store fornybare kraftressursen må brukes til å skape ny industri. Det bør utvikles en likeverdig nettariiff i regional- og sentralnettet for store forbrukere, lik den modellen som i dag gjelder for sentralnettet.

NVEs varedeklarasjon bør endres til å speile den fysiske leveranse av kraft, og regjeringen bør arbeide for å få fjernet hele ordningen med opprinnelsesgarantier i revisjonen av EUs Fornybardirektiv. I dag selges garantiene uavhengig av hvor kraften selges. Det innebærer at Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) viser et norsk kraftforbruk der $\frac{3}{4}$ er basert på fossile kilder eller kjernekraft fordi vi ikke har kjøpt garantier for dette forbruket.

Kraftkrevende industri i Norge, slik som aluminiumsproduksjonen, får i dag kompensert for det påslaget i kraftprisen som kommer av effekten av at kraftområdet i Europa ligger i kvotesystemet. LO mener EU ordningen må fortsette og gi rom for full kompensasjon. Norsk kraftproduksjon

er i all hovedsak fornybar og den høyere kraftprisen som følge av at den europeiske fossile kraftproduksjonen må betale for CO2 utslippet bør ikke svekke den norske industriens konkurransevne. Norge må fortsette ordningen fullt ut og inkludere Nikkel og Ilmenitt.

Høyre/FRP-regjeringen har åpnet for fri rett til å bygge, eie og drive utenlandskabler. Det gir mindre nasjonal- og politisk styring. Norge vil tape på det som industrinasjon og det vil ramme forbrukerne. Konesjonssøknaden fra NorthConnect må stanses. En ny regjering må etter valget reversere endringen i energiloven og sørge for at Statnett får tilbake eneretten til å bygge, eie og drifte utenlandskablene. De er en del av sentralnettet.

Norsk vannkraftproduksjon skal være offentlig eid. Statkraft skal forbli i statlig eie og gjennom staten som aktiv eier være pådriver og kompetanseledende for økt produksjon av fornybar energi.

Petroleumsnæringen

Fallet i oljeprisen har medført en tøff omstilling i mange bedrifter med oppsigelser og permitteringer. Til tross for dette har norsk industri styrket sin konkurransevne og reetablert seg som den primære leverandøren til norsk sokkel. Den norske olje- og gassnæringen sysselsetter rundt 270 tusen ansatte i operatørselskapene og leverandørbedriftene som leverer varer og tjenester.

Norge er en vesentlig energileverandør til Europa. Den norske olje og gassutvinningen har utviklet en stor, teknisk avansert leverandørindustri til olje, gass og maritim sektor. Vi har vi en vesentlig eksport av petroleumsrelaterte varer og tjenester. Næringene er internasjonalt ledende på utvikling av installasjoner som skaper verdier i og på havet.

LO mener det er et mål å videreutvikle den havbaserte kompetansen. Petroleumsutvinningen og de tilknyttede maritime tjenestene danner basisen for utviklingen i leverandørindustrien. Jevn og forutsigbar tildeling av nye oppdrag skal bidra til å opprettholde og videreutvikle dagens høye kompetanse i leverandørindustrien. Denne kompetansen danner plattformen for ny utvikling i matproduksjonen, energiproduksjon og mineralutvinning og er en kunnskapsbase for utviklingen av ny virksomhet.

For å sikre arbeidsplasser i hele landet må det bli lettere for lokale leverandører å vinne kontrakter. Selskapenes valg av kontraktstrategier ved feltutbygginger, må ettergås for å sikre at lokaleleverandører kan delta i konkurransen om viktige kontrakter.

Det må legges til rette for videreutvikling av leverandørindustrien i nord for å øke lokale og regionale ringvirkninger. Petroleumslovens krav til nasjonale ringvirkninger må etterleves ved utbygging på norsk sokkel. Det må benyttes standardkontrakter i utbyggingsprosjekter.

Norsk sokkel har de høyeste krav til helse miljø og sikkerhet i verden. Trendene på sikkerhetsmålene har imidlertid pekt i feil retning. Denne trenden må snus. Arbeidsplassene på havet skal være trygge arbeidsplasser. Norsk sokkel skal ikke kompromisere på sikkerhetskravene, det er en forutsetning for retten til å operere i Norge.

For å øke kostnads-, energi og omstillingseffektiviteten i leverandørindustrien vil vi satse på forskning og utvikling. Det er viktig at myndighetene stimulerer til smartere, mer effektive og mer miljøvennlige løsninger som skal bidra til lavere klimagassutslipp, omstilling og bedre helse, miljø og sikkerhet i næringen.

Strengt norske krav til produksjonen har medført en satsing på energieffektivisering og nye tekniske løsninger. Denne utviklingen må videreføres og Norge skal være globalt ledende på lave utslipp i produksjonsfasen av olje og gass. Utslipp fra forbrenning av fossile energikilder er den viktigste årsaken til klimautfordringen. Paris-avtalen forplikter også olje- og gassnæringen.

Oljen og gassen på norsk sokkel er verdifulle ressurser som tilhører fellesskapet.

Ressursforvaltningen skal komme norsk industriell utvikling og hele landet til gode. LO er opptatt av at aktivitet i Nordland, Troms og Finnmark skal gi sterkere ringvirkninger lokalt og vil at det skal stilles strenge krav til oljeselskapene om dette. Det er viktig å legge til rette for fortsatt aktivitet og verdiskaping fra petroleumsvirksomheten. Oljenæringen må sikres forutsigbare rammebetingelser som gjør det mulig å opprettholde kompetanse og gjøre langsiktige investeringer.

Åpning av nye områder for petroleumsvirksomhet skal foregå skrittvis. Det må legges stor vekt på de helhetlige forvaltningsplanene som balanserer oljenæringens interesser mot annen næringsvirksomhet som reiseliv og spesielt fiskerierne. Tillatelser til ny virksomhet skal være basert på føre-var prinsippet og strenge krav til miljø og sikkerhet.

Det kan være betydelige olje- og gassressurser nordøst i Norskehavet, samtidig er det i deler av dette området verneverdig og sårbar natur og mulige konflikter mellom petroleumsvirksomhet og fiskeri og turisme. Den skrittvis og kunnskapsbaserte fremdriften i utvikling av olje- og gassvirksomheten på norsk sokkel må fortsette. Denne tilnærmingen må også gjelde i den nordøstlige delen av Norskehavet hvor det er grunn til å vise særlig aktsomhet i enkelte områder.

LO mener at det er grunnlag for å innføre petroleumsfrie soner som ivaretar særskilte områder i Lofoten, Vesterålen og Senja. I tråd med lokale ønsker støtter LO også arbeidet med å gjøre den sørlige delen av Lofoten til nasjonalpark for å gi den unike naturen her et sterkt vern.

I første omgang kan havområdet utenfor Lofotodden nasjonalpark bli en petroleumsfri sone, med et petroleumsfritt belte på 50 kilometer fra land. Hele Vestfjorden må være et petroleumsfritt område. Sonene må avgrenses nærmere når forvaltningsplanen for Barentshavet og Lofoten revideres.

Deler av Nordland 6 er allerede åpnet for petroleumsakktivitet, og her er eksisterende infrastruktur lettest tilgjengelig. LO mener derfor Nordland 6 må konsekvensutredes. Utredningen må avklare hvilke deler som eventuelt kan åpnes for olje- og gassvirksomhet og hvilke deler som bør unntas.

Arbeidet med en konsekvensutredning må ikke komme i konflikt med andre næringer, må baseres på et tett samarbeid med fiskerinæringen og utføres på en mest mulig skånsom måte. Best tilgjengelig teknologi må tas i bruk. Spørsmålet om området skal åpnes eller ikke må behandles når konsekvensutredningen er gjennomført.

I Nordland 7 og Troms 2 har vi ikke erfaringer med petroleumsvirksomhet. Sokkelen er her smalere og utfordringene overfor andre næringer derfor større. Disse områdene må avvete den oppdaterte kunnskapen som vil fremkomme i forbindelse med at den helhetlige forvaltningsplanen for Lofoten og Barentshavet revideres i 2019/2020. I tråd med gjeldende vedtak om åpningen av Barentshavet sørøst mener LO at petroleumsvirksomhet i og ved iskanten ikke er forenelig med en forsvarlig forvaltning av havområdene våre.

Mineral

For å sikre at Norge skal være et attraktivt land å drive mineralvirksomhet må det legges til rette for bedre ressursplanlegging, mer effektive og forutsigbare planprosesser, samt styrke kompetansen i mineralforvaltningen. Tempoet i kartleggingen av forekomster må økes. Det må etableres et nasjonalt ressurscenter for prospektering i Norge. Det må jobbes for at det etableres et statlig mineralselskap som skal ha som oppgave å forvalte store verdier som finnes på norsk territorium.

Svalbard må fortsatt være et levedyktig samfunn, der norsk suverenitet ivaretas. Forutsetningen for dette er at det legges til rette for næringsvirksomhet og en betydelig andel norske statsborgere på Svalbard.

Mat- og drikkevareindustrien

Mat- og drikkevareindustrien er en av de største industrigrenene i Norge med over 49.000 ansatte. LO vil arbeide for en politikk som øker norsk matproduksjon basert på norske ressurser og som

øker selvforsyningsgraden. For å nå disse målene må man ha et solid og velfungerende importvern. Handlingsrommet som ligger i internasjonale avtaler må kunne brukes for å nå disse målene. Videre må de ulike ordningene som RÅK, som utjevner forskjellen i råvareprisen i Norge og utlandet, bli opprettholdt for å gjøre det mulig å konkurrere på lik linje mot utenlandsk matindustri.

Matkjedemakt

I Norge er det tre dagligvarekjeder som styrer hele markedet. Behovet for å innføre en "Lov om God Handelsskikk" som var på høring i 2013, er blitt ytterligere forsterket. LO krever at lov om god handelsskikk vedtas straks, og omfatter logistikk og distribusjon samt et eget handelstilsyn som har sanksjonsmuligheter.

Fiskeri- og havbruksnæringen

Norge har marine ressurser og arealer som gjør oss til en av verdens største sjømatnasjoner, både i volum og verdi. Fiskeri- og havbruksnæringen er derfor en av Norges viktigste eksportnæringer. Norsk fiskeripolitikk er basert på bærekraftig uttak og produksjon. Næringen bidrar til å sikre bosetting og aktivitet langs kysten gjennom en spredt og variert fiskeflåte, og ved at fisken ilandføres og videreføres. Fiskeriressursene tilhører fellesskapet i Norge og må forvaltes bærekraftig og langsiktig, og i tråd med fiskerilovgivningens sikre at fiskeriene kommer fellesskapet og fremtidige generasjoner til gode, også i form av aktivitet og verdiskaping i kystsamfunnene.

Fiskeripolitikken må også sikre økt bearbeiding og dermed økt verdiskaping, dette gjelder både for hvitfisknæringen og for havbruk. Det må utformes en næringspolitikk som styrker fiskeindustrien. De siste 25 årene er norske fiskerirettigheter samlet på større og større bedrifter. Denne utviklingen bør stoppes og evalueres.

Et av tiltakene er å bidra til at næringen tilføres råstoff hele året i riktig mengde av god kvalitet. Tiltak som bidrar til dette er bl.a. mer levendelagring, mer fleksibelt kvotesystem, endring av kvoteåret og bonusordninger som fører til levering av råstoff fordelt over året.

Mer av fiske må benyttes i produksjon, og ny bruk av restråstoffet blir en viktig oppgave for forskningsinstitusjonene.

Det bør innføres ressursrente i havbruk og fiskeriene. Hvordan denne skal utformes bør utredes nærmere.

Havbruksnæringa er en næring med vekstpotensial, men en forutsetning for det er at en i samarbeid med myndighetene løser utfordringene med lus, fôr og rømming. Teknologisk utvikling og innovasjon vil bidra til at næringen kan utvikle nye merder som kan løse disse problemene. Innføring av rullerende biomasse i oppdrettsanlegg vil bidra til en jevnere tilførsel av råstoff til industrien for å sikre helårig sysselsetting.

Myndighetene må gjeninnføre forskrift som stiller krav til oppdrettsselskapene om blant annet bearbeiding, FoU og trainee- og lærlingeplasser.

IKT-bransjen

IKT-bransjen er utsatt for sterk internasjonal konkurranse. LO er bekymret for at flere og flere virksomheter, også offentlige, velger å outsource utvikling og drift av IKT-systemer. Store oppdrag som er viktige for å utvikle en sterk nasjonal IKT-industri forsvinner ut av landet. Særlig offentlige virksomheter må ta et større ansvar for å utvikle og opprettholde nasjonale kompetansemiljø innenfor IKT-området. Dette er både viktig næringspolitisk og for å ivareta beredskap og kontroll på sentral infrastruktur. Offentlige virksomheter må derfor bidra til å utvikle sterke og levedyktige IKT-miljø, både gjennom å utføre oppgave i egen regi og gjennom en bevisst kontraktspolitikk.

Stedsutvikling

Reiseliv, handel, service og kulturnæringer er næringer som har avgjørende betydning for steders omdømme, trivsel og sysselsetting. Dette er næringer som også bidrar til å tiltrekke seg annet

næringsliv. Det må jobbes både næringspolitisk og samfunnspolitisk med disse næringene som gir store ringvirkninger utover sitt virke og bidrar til lønnsomme og levende lokalsamfunn. LO vil gjennom tillitsvalgte og alliansebygging med næringsaktører jobbe for aktiv stedsutvikling med fokus på reiseliv, handel, service og kulturnæringer for å skape levende lokalsamfunn og regional utvikling. Kommunene må få mulighet til å innføre lokalt forankret fellesgodefinansering, for å styrke satsningen på turist- og reiselivsformål.

Landbruk og matproduksjon

En bærekraftig matproduksjon skal sikre beredskap, matsikkerhet og ernæring for alle, uten å redusere muligheten for kommende generasjoner til det samme. Derfor er norsk landbruk viktig i seg selv, men også som begynnelsen på en lang verdikjede innen produksjon av mat og drikke. Framtidens matindustri får økt automatiseringsgrad som krever stadig høyere kompetanse. Det må derfor satses på en høyere andel fagarbeidere og videreutvikling av utdanningsløpene for matindustrien. Importvernet er et sentralt fundament for en sterk norsk mat- og drikkevareindustri. Konkurransesevnen til norsk matindustri må sikres gjennom et velfungerende og forutsigbart importvern på de områder landbrukspolitikken omfavner. At politikk og virkemiddelapparat trykker et aktivt landbruk over hele landet er viktig både for næringsmiddelindustrien, og flere andre sektorer.

Skog og tre

Den skogbaserte verdikjeden kan understøtte utviklingen av en bærekraftig industri. Skog22-utvalgets arbeid må følges opp med tiltak for næringen som bidrar til økt verdiskaping og sysselsetting. Skog- og trenæringen bør gjøres til et nasjonalt strategisk satsingsområde. Målet må være å utnytte næringens muligheter til å bidra til økt verdiskaping og reduserte klimagassutslipp. For å lykkes må næringen videreutvikles gjennom langsiktig samspill mellom næringens aktører, forsknings-institusjoner, myndigheter og andre sterke næringer i Norge.

Tariffpolitisk uttalelse

Hovedmålet for LOs tariffpolitikk er å sikre at de ansatte får sin del av verdiskapingen i form av kjøpekraft og sosiale forbedringer, og å gi dette en god fordelingsprofil. Fundamentet for en god tariffpolitikk er høy organisasjonsgrad, landsomfattende tariffavtaler, samordnet lønnsdannelse, ansvarlige inntektsoppgjør, helhetlig inntektspolitikk, klare målsettinger om inntektsutjamning og inntektspolitisk samarbeid. Gjennom trepartssamarbeidet bidrar myndighetene med ulike tiltak, blant annet ved gjennomføringen av tariffoppgjørene. Dette har sikret oss en konkurransedyktig økonomi og bærekraftig lønnsvekst. Men også andre spørsmål har blitt løst gjennom avtaler mellom partene og staten: pensjon, kompetanse, sysselsetting og arbeidstidsbestemmelser er noen av dem.

Hensikten med frontfagsmodellen er å sikre en lønnsvekst som reflekterer lønnsevnen i konkurranseutsatt næringsliv, og at lønnsutviklingen i andre områder over tid følger denne utviklingen. I tillegg bidrar frontfagsmodellen til å koordinere forhandlinger slik at vi kan sikre at rettigheter kan inntas i alle overenskomster. Profilen må kunne tilpasses de ulike tariffområdenes ulike utfordringer. For å være bærekraftig må den også bidra til en rimelig fordeling. Det er etablert som prinsipp at både arbeidere og funksjonærer inngår i beregningene for lønnsveksten i frontfaget.

Økonomisk styring gjennom frontfagsmodellen er viktig for å sikre sysselsetting og langsiktig økonomisk bærekraft. Frontfaget skal gi ramme for lønnsutvikling for hele arbeidslivet i tråd med hva konkurranseutsatte næringer kan bære, men ikke være til hinder for at det kan gis kompensasjon til grupper som systematisk over tid er blitt hengende etter. En spesiell oppmerksomhet på lavtlønte er avgjørende for å redusere ulikhet, og særlig viktig i en tid hvor forskjellene øker.

For LO er det viktig å ha en tariffpolitikk som sikrer en rettferdig lønn i samsvar med arbeidsoppgaver, utdanning og kompetanse. Dette krever åpenhet om lønns- og arbeidsvilkår og at de tillitsvalgte skal ha tilgang til lønnsopplysninger og relevant statistikk for alle ansatte.

Kvinner har gjennomgående lavere lønn enn menn, kvinnedominerte yrker lønnes lavere enn mannsdominerte yrker med tilsvarende utdanningslengde. Det er fortsatt relativt flere kvinner enn menn som er lavtlønte og lønnsforskjellen mellom de lavest lønte og resten av arbeidslivet øker. Dette krever særskilte tiltak og virkemidler. Det er viktig med en treffsikker likelønnsprofil på sentralt og lokalt avtalte tillegg. Dette må understøttes av strukturelle tiltak mot kjønnsdelingen og for mer likestilling blant annet gjennom trepartssamarbeid. I tillegg vil LO jobbe for en bedring av garantiordninger, vurdere ekstra tillegg/avsetninger til kvinnedominerte områder og sikre at lov- og avtaleverk er utformet slik at det fremmer likelønn. For enkelte grupper med høyere utdanning er det viktig at lønnsforskjellene mellom privat og offentlig sektor reduseres.

Utviklingen de siste årene tilsier at vi må forsterke de tillitsvalgtes rettigheter og overenskomstenes betydning for faglige rettigheter og lønns- og arbeidsvilkår. Bare slik kan vi sikre en solidarisk lønns- og fordelingspolitikk. LO vil se på muligheten for å etablere noen prøveordninger knyttet til enkeltbedrifter der man etablerer en felles forhandlingsorganisasjon som forhandler forhold av felles interesse.

Arbeidslivskriminalitet, hvor sosial dumping, svart økonomi og kriminelle handlinger går hånd i hånd, utgjør en stor trussel mot vårt velferdssamfunn og den norske modellen. LO vil fortsette arbeidet for å stoppe denne utviklingen gjennom et reelt trepartssamarbeid og en bred strategisk satsing.

Offentlig sektor som innkjøper er en sterk samfunnsaktør og har et ansvar og en plikt til å bruke sin markedsmakt til det beste for samfunnet. Offentlige anskaffelser må gjennomføres på en slik måte at det fremmer et seriøst arbeidsliv, skaper tillitt i folket til forvaltningen av samfunnets ressurser og bidrar til en sunn konkurranse, fri for kriminalitet og sosial dumping, samt at det fremmer norsk næringsliv. LO vil derfor jobbe for et regelverk som pålegger offentlige innkjøpere å gjennomføre

nødvendige tiltak for å motvirke sosial dumping og arbeidslivskriminalitet i egne anskaffelser.

Offentlig sektor har blant annet som ansvar å levere tjenester av høy kvalitet til befolkningen. Det forutsetter godt partsamarbeid, høy organisasjonsgrad og godt arbeidsmiljø også innenfor offentlig sektor. Kommersialiseringen av offentlige velferdstjenester bidrar til at lønn-, arbeids- og pensjonsvilkår settes under press, samt at bruken av innleie, midlertidige ansettelse og enkeltmannsforetak øker, også innenfor velferdstjenestene.

Det er en forutsetning at norske lønns- og arbeidsvilkår skal legges til grunn for alt arbeid som utføres i Norge. Allmenngjøringsinstituttet spiller en viktig rolle ved å motvirke at norske lønns- og arbeidsvilkår blir undergravd i en del bransjer. LO ønsker en forbedring av Lov om allmenngjøring av tariffavtaler slik at det blir både enklere og raskere å få på plass vedtak om allmenngjøring og at vedtakene må gjelde for lengre tid.

Også i luftfarten, norsk sokkel og i norsk territorialfarvann registrerer vi undergraving av nasjonale standarder for lønns- og arbeidsvilkår. LO er derfor motstander av at det innføres regler som svekker nasjonal kontroll med samfunnskritiske områder, for eksempel felleseuropeisk regelverk for offshore helikopteroperasjoner.

Tariffhopping – hvor bedriftene bytter hovedorganisasjon - er ofte motivert av et ønske om en billigere tariffavtale, noe som medfører dårligere lønns- og arbeidsvilkår for våre medlemmer. Dette er spesielt problematisk knyttet til pensjonsordninger ved privatisering og konkurranseutsetting av offentlige finansierte tjenester. Det er derfor viktig at LO og forbundene fortsetter arbeidet for en harmonisering av tariffavtalenes bestemmelser om lønns- og arbeidsvilkår samt pensjonsnivå for å motvirke slik tariffhopping. Videreføring av gode pensjonsordninger og tariffestede rettigheter er også en utfordring i forbindelse med virksomhetsoverdragelse. LO ser behovet for å styrke dagens lovverk slik at pensjon blir en del av de avtaler som videreføres ved virksomhetsoverdragelse.

For å styrke det organiserte arbeidslivet må arbeidsmiljøloven endres slik at det må stilles krav om landsdekkende tariffavtale for å inngå avtaler ut over lovens hovedregler

Løse tilknytningsformer, midlertidige ansettelse og nulltimerskontrakter gir rom for utnyttning av arbeidstakerne. Det utfordrer den norske arbeidslivsmodellen og gir en arbeidsorganisering som fremmer konkurranse på lønnsvilkår fremfor produktivitet og kvalitet. Arbeidsmiljøloven gir adgang til to former for ansettelse, fast eller midlertidig, hvorav fast ansettelse skal være hovedregelen. LO ser en alvorlig utvikling, spesielt i bemanningsbransjen, hvor innholdet i fast ansettelse blir undergravet. Minimumskrav må være en bestemt stillingsprosent med en arbeidsplan som også gir en forutsigbar ukentlig/månedlig arbeidstid, og disse arbeidsvilkårene må fremgå av arbeidsavtalen og dermed utgjøre grunnlaget for lønns- og arbeidspålit

Innleie av arbeidskraft fra bemanningsforetak er i enkelte bransjer i ferd med å utkonkurrere faste ansettelse, satsing på opplæring og lærlinger. Organisasjonsgraden svekkes og derved tariffavtalenes betydning. Innleide har også et mer belastende arbeidsmiljø med økt risiko for skader og ulykker. Spesielt er bygge- og anleggsbransjen utsatt og en stor del av den innleide arbeidskraften består av uorganiserte utenlandske arbeidstakere. Også i samfunnskritisk infrastruktur, som i luftfarten, truer atypiske ansettelsesforhold sikkerheten.

Etter arbeidsmiljølovens § 14-12 (2) kan arbeidsgiver og tillitsvalgte i en tariffbundet virksomhet avtale tidsbegrenset innleie utover hovedregelen i arbeidsmiljøloven § 14-12 (1). LO vil jobbe for at denne avtaleadgangen løftes til landsomfattende tariffavtale slik at avtalepartene kan finne bærekraftige løsninger tilpasset den enkelte bransje. LO skal jobbe for at handlingsrommet i EØS-avtalen og direktivet brukes for at arbeidsmiljøloven § 14-12 (5) anvendes av departementet for å forby innleie av visse arbeidstakergrupper eller innen visse bransjer når viktige samfunnshensyn tilsier det. LO mener at kampen mot løsarbeidersamfunnet er avgjørende for å hindre at den norske arbeidslivsmodellen forvitrer.

Pensjonspolitisk vedtak

1. Pensjonens betydning for arbeidstakerne
2. LO og pensjonsreformen
3. Virkninger av pensjonsreformen
4. De enkelte ordningers utfordringer
5. Utsiktene framover
6. LOs mål

1. Pensjonens betydning for arbeidstakerne

Om en inkluderer pensjonen i arbeidstakerens fulle livsinntekt, kan dens betydning fort tilsvare 20-30 prosent av totalen. Når pensjonen betales og opptjenes som en bestemt prosent av lønna blir det samtidig mer berettiget å se lønn og pensjon i sammenheng.

Opptjeningen av pensjonskapital eller -rettigheter kan foregå i hele livsløpet i aldersperioden 13-75 år. For de fleste vil det være mange arbeidsforhold gjennom yrkeslivet på veien mot uttak av pensjon. Dersom pensjonen svekkes ved jobbskifte, rammes både den enkeltes trygghet og flyten i arbeidsmarkedet.

Den store betydningen pensjon har for arbeidstakerne tilsier en politikk som både sikrer tilstrekkelige opptjeningsmuligheter i de ulike pensjonsordninger, men også mest mulig igjen for pengene den dagen utbetalingene skal komme fra de ulike arbeidsforhold og de ulike pensjonsleverandører.

2. LO og pensjonsreformen

Pensjonssystemet med basis i Folketrygden skal være en bærebjelke i velferdsstaten. LO har hatt som mål, vedtatt av kongressen 2013, at Folketrygden, AFP og tjenstepensjonsordningene sammen skal sikre det økonomiske grunnlaget for en trygg og verdig alderdom for alle. Dette er (i utkastet til handlingsprogram) definert som at en samlet pensjon ved 67 års alder minst skal være 66 prosent av tidligere lønn.

AFP-ordningens tilpasning til ny folketrygd fra 2011 var den store saken for LO-medlemmene ved tariffoppgjøret i 2008. Folketrygdens alderspensjon og AFP i privat sektor ble knyttet sammen i tid. Begge kan tas ut fra 62 års alder. Det ble større mulighet for å kombinere arbeid og pensjon og ordningen ble styrket fram til 2015, særlig for de som kunne utnytte muligheten til å arbeide lengre. Det har gitt positive utslag i sysselsettingen for eldre

AFP-løsningen LO oppnådde i 2008 for privat sektor innebar en mykere iverksettelse av levealdersjusteringen for både folketrygden og AFP-påslaget enn en mekanisk anvendelse av det vedtatte prinsippet skulle tilsi. Virkningen ble kompensert fullt ut for årskullene født før 1954. Kompensasjonen fases nå gradvis ut, påbegynt i 2015 for årskull født i 1954.

AFP er en ordning for det organiserte arbeidsliv og i hovedsak finansiert av partene gjennom lønnsoppgjørene. En må i privat sektors ordning være ansatt og reell arbeidstaker ved uttak; et krav det var rimelig å stille ved innføringen av ordningen: den var innrettet med tanke på "sliterne" som ikke hadde noe verdig pensjoneringstilbud før ved 67 år.

For de offentlige ansattes pensjoner var arbeidstakersiden innstilt på å forhandle om ny modell og overgangsordninger i 2016, men regjeringen trakk seg fordi den ikke ville forhandle om løsningen i tariffoppgjøret.

Dagens bruttoordning har utfordringer på lengre sikt. Blant annet vil det kreves lengre yrkesdeltakelse enn i privat sektor for å kompensere for levealdersjusteringen. Arbeidet med å utrede

forslag til en nye offentlig tjenestepensjon har kommet et godt stykke på vei innenfor rammene av en påslagsmodell, selv om det gjenstår problemstillinger som krever videre utredning og avklaring. Det er et grunnlag for å finne løsninger, men det må selvsagt skje på basis av enighet mellom partene i offentlig sektor, slik det tradisjonelt har vært løst og avtalt.

Prinsippet for levealdersjusteringen i folketrygden ble vedtatt av Stortinget for å begrense en framtidig utgiftsøkning. Prinsippet går ut på at økt levealder (for gjennomsnittet i befolkningen) skal slå ut enten i senere pensjonsuttak eller i redusert pensjon. For staten skal dette innebære at utgiftene vil bli de samme enten levealderen øker eller ikke.

LO fikk ved reformen gjennomslag for etableringen av et arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd mellom myndighetene og arbeidslivets parter. Myndigheter og parter har gjennom dette rådet fulgt utviklingen på området. Dette gir nå grunnlaget for å vurdere i pensjonssystemet med de utsikter som nå avtegner seg. Partene skal avslutte et evalueringsarbeid for AFP nå i 2017.

Litt om utviklingen av AFP i privat sektor

Arbeidet med evalueringen av AFP er nå startet og vurderingene nedenfor er bygget på kunnskapen som har framkommet så langt.

Det er nå (2016) nesten 60 000 medlemmer som har tatt ut AFP i privat sektor, og antallet øker med om lag 10 000 i året. Hvert år er det omtrent dobbelt så mange, 20 000, som oppnår retten til AFP. Antallet kommer derfor til å øke i mange år framover. Litt over 50 pst av arbeidstakerne i privat sektor får AFP (alle som jobber i en AFP-bedrift og kvalifiserer for uttak, beregnet på uttakstidspunktet). Utbredelsen er størst i utvinning og industrien og i store bedrifter, med om lag 80 pst oppslutning.

Foreløpige undersøkelser viser at om lag 18-20 pst faller utenfor på grunn av at enten den enkelte eller bedriften faller utenfor avtaledekket område i løpet av kvalifiseringsperioden på 9 år. Dette betyr at hele retten tapes, og at retten til tidlig uttak av Folketrygd også kan gå tapt.

Omleggingen fra 2011 som ga anledning til uttak av AFP uten avkortning mot arbeid har ført til at langt flere enn før tar ut AFP og de fleste gjør det i løpet av det første året, selv om de kan vente. Tidliguttak er særlig populært blant menn. De som fortsetter å jobbe får både lønn og høyere ytelser som følge av dette.

Andel "slitere"

Hensynet til de som måtte pensjoneres ved 62 års alder sto sentralt i debatten om pensjonsreformen. Det var disse den gamle AFP-ordningen særlig var utviklet for.

Den sentrale indikator for "sliterutfordringen" ved evalueringen er således tilpasningen for 62-åringen. Her har en sammenliknbare tall for hhv 1943- og 1949-årgangen. De viser en nedgang fra 31 til 13 prosent andel som hadde tatt ut AFP uten å jobbe i løpet av det året de fylte 62. Tidligpensjonering (uttak og samtidig jobbslutt) i denne forstand synes altså mer enn halvert etter reformen.

NAV finner ikke at næringer med antatt tungt fysisk arbeid peker seg ut ved at spesielt mange AFP-mottakere slutter i arbeid. Det er mange som tar ut AFP tidlig i industrien og innen bygg- og anleggsvirksomhet, men det er samtidig relativt få som slutter i arbeid. Trolig på grunn av arbeidsmarkedssituasjonen i mediebransjen og finansnæringen har disse derimot pekt seg ut som næringer der spesielt mange tidligpensjoneres (kombinerer tidlig AFP-uttak med avgang fra arbeidslivet).

I finansnæringen var det over dobbelt så mange som sluttet å jobbe det året de fylte 63 som i bygg og anlegg, varehandel og transport, med industrien midt i mellom. Det tyder på at uttak av AFP som ledd i avgang fra arbeidslivet skjer særlig hyppig i næringer som er preget av omstilling og nedbemanning.

Hvor stor utsettelse?

For å få et bilde av adferd som er representativ for den gjennomsnittlige AFP-er, er det utviklet en indikator som vi kan kalle midtre avgangsalder for arbeidsføre. De som går over til alderspensjon som uføre er da trukket ut, slik at vi får et bilde av når opptjeningen avsluttes og utbetalingen av pensjon begynner, gitt at en starter uttaket samtidig som en slutter å jobbe.

Midtre avgangsalder målt på denne måten i *gammel* AFP (inntil 1947) var om lag 64 år.

Ny AFP ga 1949-årgangen mulighet for uttak av AFP uten å slutte i jobb. Det har medført utsatt avgang for den "midtre personen" med nesten to år sammenliknet med adferden to årganger før. Først ved fylte 65,7 år har altså halvparten sluttet i 1949-årgangen. 23 pst har arbeid etter fylte 67 år.

3. Virkninger av pensjonsreformen

Pensjonsreformen har virket etter sin hovedhensikt: den har stimulert sterkere til å jobbe lenger enn pensjonsordningene gjorde før 2011. Det har medvirket til å trygge bærekraften i Folketrygden som det dominerende element for arbeidstakeres pensjoner. Det har også videreført et finansierings- og opptjeningssystem med sterk utjevningsevne mellom høye og lave årslønninger og mellom kvinner og menn.

Men reformen har medført at ulikhetene i pensjon vil vokse fordi muligheten til lange yrkeskarrierer varierer med yrkesløp, den enkeltes helse og ikke minst situasjonen i arbeidsmarkedet. Betydningen av lang yrkeskarriere blir gradvis styrket gjennom alleårsregelen fram til 1963-årgangen. Premieringen av sent pensjonsuttak er enda sterkere og kommer raskere.

Det viktigste utslag er at pensjonsnivået (pensjon i forhold til tidligere lønn ved fast avgangsalder) årlig nedjusteres med økende levealder i befolkningen (levealdersjusteringen). Særlig de som ikke kan forlenge yrkesløpet har dermed utsikt til å få en pensjonsdekning som ikke kan forsvares i et solidarisk samfunn. Disse er blitt klart færre enn tidligere, men oljenedturen har vist at flere blir utsatt i nedgangstider og når nedbemanningen rammer. Regjeringen innførte nylig også full levealdersjustering på uføretrygdedes alderspensjon, slik at de i framtida ikke får noen kompensasjon for kravet om stadig lengre yrkesdeltakelse.

Utviklingen er illustrert ved et standard forenklet regnestykke for endringen i pensjonsnivå det neste tiåret. Det illustrerer at Folketrygd (FT) og AFP faller i størrelsesorden 15-20 pst i løpet av en tiårsperiode i forhold til dagens nivå på ca 250 000¹. For uttak ved 63 års alder er nedgangen ca 15 000 kroner mindre.

En annen måte å si det på er at en i tabellen beregner virkningen av levealdersjusteringen (LAJ) fra 2015 etter overgangsordningen for årskullene fram til 1953. Denne får nå gradvis fullt gjennomslag fram til 1963-årgangen.

Tallene viser også at ny tjenstepensjon på minstenivå (OTP) bare i liten grad motvirker FT/AFP-nedgangen på ca 50 000 når vi ser på samlet pensjon. Det skyldes to forhold:

- at minsteordningen er beskjeden
- det tar tid (30-40år) å tjene opp i en fondert ordning

Vi har her regnet om minsteordningen til livsvarig pensjon (som øker til ca 9 000 kr). I praksis vil den normalt tas ut i årsbeløp som tilsvarer 20 000 (en femdel av G); dvs i fire år for 1953-årgangen og i 8-9 år for 1963-årgangen.

Om en skulle få fullt gjennomslag for kravene ved 2016-oppjøret (opptjening på all lønn fra første dag) vil heller ikke det bidra med mer enn ca 500 kr i årlig pensjon; voksende f eks til det tredoble i 2035.

¹ Vi sammenlikner nivå for hhv 1953- og 1963-årgangen i lønnsjustert kroneverdi.

Endring i pensjon før skatt ved uttak 62 år fra 2015 til 2025

Grovt regneeksempel for industriarbeiderlønn. Faste lønnskroner 450 000 i 2015

Totalt	kr -50 000
FT	-41 000
AFP	-13 000
OTP (påbegynt i 2006*) Livsvarig	+4 000
I praksis ytelse på 20 000 som øker fra 4 til 8 års varighet i 2025	

40 år opptjening. Forskjell på nivå etter regler i hhv 2014 og 2025 (hhv årgang 1953 og 1963)

* Ordningen med 2 pst innskudd og avkastning lik lønnsvekst

Nivået på pensjonen i dette beregningseksemplet vil ligge på drøye 200 000 (2015-lønnskroner). De som ikke har reell mulighet til å forlenge yrkesløpet etter 62 år kan fortsatt bli en betydelig gruppe. I tillegg til de som avslutter ved 62 år, har vi en betydelig gruppe uføretrygdete som også omfattes fullt ut av levealdersjusteringen, og som vil havne godt under 200 000 selv om de lenge jobbet i en AFP-bedrift.

For de som har senere pensjonsuttak enn 62 år blir nedgangen i pensjon klart mindre.

Endring i pensjon før skatt 2015-2025 (forskjell hhv1953- og 1963 årgang)

62 år	-50 000
63 år	-36 000
–	
65 år	-8 000
–	
67 år	+28 000

En må med disse tallene utsette uttaket med rundt tre år for å oppveie virkningen av økt levealder mellom 2011 og 2025. For uttak ved 66 eller 67 år blir nivået høyere i 2025 enn i 2015.

Ved vurdering av pensjonsnivået målt mot lønn som yrkesaktiv bør det hensyntas at skatt på pensjon er lavere enn på lønn. Det betyr at pensjonsnivået etter skatt (som bidrar til den disponible inntekt) er ca 10 prosent høyere som andel av lønn etter skatt. Hvis nivået før skatt er 54 prosent i 2015, heves det til ca 65 prosent regnet etter skatt. Forskjellen i pensjonsdekning regnet hhv før og etter skatt er mindre for høyere pensjoner.

Andelen deltidsarbeidende har over tid gått ned i norsk arbeidsliv, men fortsatt er det mange arbeidstakere – hovedsakelig kvinner – som ikke får anledning til å arbeide heltid. Deltidsarbeid svekker den enkeltes muligheter til å forsørge seg selv, både som yrkesaktiv og som pensjonist.

Problemet med tap av retten til tidliguttak som følge av deltidsarbeid har blitt noe redusert. Terskelen har imidlertid blitt hevet i det siste som følge av stortingsflertallets justeringer av minstepensjonen. Deltid er en særlig utfordring i tjenstepensjonene, mens selve opptjeningen er sikret bedre i både AFP og Folketrygd.

4. Kort om de enkelte ordningers utfordringer

Pensjonen vil for de fleste bestå av en kombinasjon av:

- alderspensjonen i Folketrygden
- tjenstepensjoner man har hatt gjennom ulike arbeidsforhold
- AFP

Figuren viser det typiske bildet av pensjon etter et langt arbeidsliv i privat sektor og slik det har vært foreslått også for offentlig sektor. Alderspensjonen fra folketrygden er den som betyr mest for folk med normale lønnsinntekter. De fleste vil ha bidrag fra flere av systemene; noen kun fra Folketrygden.

For den enkelte er det viktigst hva den samlede pensjon blir og at den fremstår mest mulig oversiktlig og forutsigbar. LO s mål for pensjonsnivå er knyttet til summen av de tre til sammen. Men vi må også legge vekt på den enkelte ordnings utfordringer. Med den store reformen av Folketrygden, tilpasningen av AFP og et svekket, oppstykket og mer ustabil system for tjenstepensjon har det blitt vanskeligere for den enkelte å forstå sin framtidige pensjon. Det betyr ekstra usikkerhet for sparebeslutninger og planlegging av yrkes- og livsløp. Dette problemet vil forsterkes en tid framover p.g.a alle overgangsordningene.

a) Alderspensjon i Folketrygden (FT)

I tillegg til den økonomiske betydning har Folketrygden den store fordel sammenliknet med andre pensjonsordninger at:

- Jobbytter er helt uten problemer
- All arbeidsinntekt (under 7,1 G) er pensjonsgivende, uavhengig av arbeidstid og type arbeidsforhold

Stortinget vedtok i flere omganger en reform med utgangspunkt i nivået i den gamle ordningen; tilsvarende rundt 50 prosent av tidligere lønn for full opptjening på en industriarbeiderlønn.

Samtidig ble alder for pensjonsuttak strukket ut til hele aldersspennet 62-75 år. Prinsippene innebærer sterk premiering av lang yrkeskarriere og enda mer: sen uttaksalder. Samtidig kan pensjon og lønn kombineres uavhengig av hverandre.

Denne innretningen aktualiserer særlig to problemstillinger:

- Pensjonsnivået når levealderen øker
- Fordelingen mellom ulike yrkesgrupper, jf. pkt. 2 og 3

Det dominerende element i begrensningen i utgiftsveksten er at økt levealder (for gjennomsnittet i befolkningen) skal slå ut enten i senere pensjonsuttak eller i redusert pensjon. For staten skal dette innebære at pensjonsutgiftene vil bli de samme enten levealderen øker eller ikke. Og gjennom økt sysselsetting som reformen stimulerer til, vil statsfinansene bli sterkere også ved at skatteinntektene øker.

Hovedproblemet er at levealdersutviklingen er blitt mye sterkere enn forutsatt ved starten av reformarbeidet og at sysselsettingssituasjonen er blitt vanskeligere som følge av finanskrisen, oljedetour og den økte lavlønnskonkurransen fra utlandet. Dette medfører at pensjonene blir lavere og at statsfinansene blir dårligere enn forutsatt. Ulikheter i levealdersøkning må studeres nøye ved evalueringen.

Pensjonsforliket medførte at alderspensjonene skulle reguleres slik at pensjonistene får halvparten av reallønnsveksten. Reguleringsmekanismen har ført til at pensjonistene i de senere år har fått en lavere regulering. LO støtter derfor kravet om at drøftingsretten i pensjonsoppgjørene må styrkes.

b) Det som er avtalefestet; AFP

AFP-ordningen i privat sektor er bygget opp nær Folketrygden og har de samme gode egenskapene knyttet til administrativ effektivitet, at all arbeidsinntekt teller og er uproblematisk ved jobbytte så lenge det skjer innen avtaledекket privat sektor.

Den har imidlertid mer kortsiktige problemer som må løses. En betydelig del av arbeidstakerne går glipp av dette vesentlige pensjonselementet om de er ansatt "på feil sted" ved 62 års alder. Om de ikke er i AFP-dekket bedrift i de tre siste år før uttak, hjelper det ikke at det er betalt AFP-premie i mange år hvis:

- De er blitt uføre
- De har mistet jobben i en bedrift med tariffavtale på slutten av sin yrkeskarriere
- De har skiftet til jobb i offentlig sektor eller annen virksomhet uten privat AFP

AFP-ordningen bidrar til at flere kvalifiserer for tidliguttak. Et regelverk for kvalifisering som stiller krav til at en jobber i en AFP-bedrift på slutten av karrieren bidrar til å finansiere og forebygger gratispassasjervirksomhet, men medfører også risiko for å falle utenfor ordningen av grunner som den enkelte vanskelig kan kontrollere, som at bedriften omstiller og omorganiserer, eller at den enkelte mister jobben i en AFP-bedrift.

c) Tjenestepensjonene

Pensjon er utsatt lønn, og derfor må arbeidstakerorganisasjonene kreve innflytelse over pensjonsordningene. Tjenestepensjon er et viktig supplement til Folketrygd og AFP. Sammen med FT og AFP er det disse som skal utgjøre 66 % .

Dagens organisering av tjenestepensjoner er best egnet for personer som jobber i samme bedrift hele yrkeslivet og der bedriften har et langt liv hos samme pensjonsleverandør. Systemet for tjenestepensjon er oppstykket, unødig komplisert og dyrt, og dårlig tilpasset et moderne arbeidsliv. Verken samfunnet, bedrifter eller arbeidstakere er tjent med et system der jobbskifter straffer seg.

Utbredelse

I dag er det bare om lag 10 pst av arbeidstakerne i privat sektor som fortsatt opptjener tradisjonelle ytelsesordninger. Om lag 90 pst tjener nå opp innskuddspensjoner. Fortsatt er det imidlertid om lag like store premier/innskudd (snaut 25mrd) til begge typer av ordninger. Når det gjelder utbetalinger er ytelsespensjoner fortsatt helt dominerende. I 2015 ble det utbetalt pensjoner på til sammen 18 mrd., mens det fortsatt er under 1 mrd. som utbetales fra innskuddsordninger. Disse ble først opprettet fra 2001, og for alvor etter at lov om Obligatorisk tjenestepensjon, OTP-loven trådte i kraft fra 2006. Ordninger etter hybridloven er fortsatt få, men øker raskt. I mange år framover vil det fortsatt være utbetalinger fra ytelsesordninger og fripoliser som dominerer bildet og folks pensjonsuttak. 2/3 av pensjonskapitalen er nå fripoliser.

Organisering

Utgangspunktet for tjenestepensjonsordningene har vært skattefritakslover under finansdepartementet, organisert på den enkelte bedrift. Dette var tilpasset et arbeidsliv i en og samme bedrift, og passer dårlig på moderne arbeidsliv fordi opptjeningen avsluttes når den enkelte skifter jobb. Det medfører oppstykket og avbrutt opptjening.

Dagens tjenestepensjoner kommer i økende grad fra fripoliser, som det ikke innbetales penger til for å sikre realverdien. De faller reelt i verdi. Ingen vil motta eller forvalte fripoliser, de er forlatt og sviktet av markedet.

Kundene risikerer nå ikke bare at disse reduseres i realverdi for hvert år, men i tillegg at de kan miste deler av rettighetene gjennom avvikling og insolvens.

Pensjonskassene har håndtert den krevende situasjonen langt bedre. Disse er partsstyrte institusjoner som tar hensyn til alle parter. Deres gode forvaltning trues nå av unødige streng regulering som kan gå på bekostning av fremtidige ytelser. LO har krevd at myndighetene nå tar et ansvar for å rette opp svikten, og i samråd med partene utreder muligheter for å redde pensjonskapitalen og sikre kjøpekraft for de løpende pensjoner

I framtida vil innskuddsbaserte pensjoner overta. Disse skulle sikre verdien uten tap gjennom skifte av arbeidsgiver, men har ikke levd opp til dette.

Arbeidstakerne har ingen muligheter til å kompensere manglende opptjening som følge av lavere avkastning enn forespeilet, og de vil få vesentlig lavere pensjon med en normal arbeidskarriere der en skifter jobb mange ganger i løpet av livet.

Finansdepartementet har på oppdrag fra partene utredet innskuddsordningene. Utredningen viser at dagens system med pensjonskapitalbevis medfører store tap, der den enkelte overtar kostnader for administrasjon og forvaltning av pensjonen. Antall pensjonskapitalbevis øker med 125 000 i året, langt raskere enn aktive medlemmer. Utredningen slår fast at systemet fordyrer for bedriften og reduserer pensjonen for den enkelte. Det vil være store gevinster for alle å samle pensjonskapitalen på en enkelt pensjonskonto, og forvalte denne mer kollektivt.

Utredningen "Egen pensjonskonto og andre tilpasninger i privat tjenestepensjon" gir et godt grunnlag for videreutvikling av lov- og regelverket for tjenestepensjon i privat sektor, og har gitt grunnlag for valg av hovedmodell for en egen pensjonskonto. Det er påkrevet å finne modeller som ivaretar oppsamling av pensjonskapital (medregning) og standardløsninger som ivaretar hensyn til rasjonell forvaltning. Videre kan det ikke være lovmessige hindre for at bedrifter og områder som ønsker felles pensjonsordninger å opprette slike. LO ber om at en straks fremmer lovforslag ut fra dette.

5. Utsiktene framover

Gjennom pensjonsreformen har myndighetene med partenes medvirkning sikret en mer bærekraftig pensjon. Folketrygden er dermed befestet som den viktigste brikken i alderspensjonen for norske arbeidstakere.

Staten har hovedansvaret for pensjonssystemet, selv om finansieringen komme a ulike kilder. Den bestemmer bidraget fra Folketrygden, den bidrar med penger og regelverk til AFP og er lovgiver for tjenestepensjonene.

Utsiktene for oljeinntekter, velferdsstatens sterkt voksende behov og norsk økonomi ellers tilsier ikke nye store uttellingene over statsbudsjettet til pensjon. Samtidig er det viktig å unngå at tilliten til offentlige pensjonsløsninger reduseres. I en slik sammenheng vil det være nødvendig å finne gode og omforente løsninger som balanserer belastningen mellom generasjonene, samtidig som vi motvirker en stor grad av privat pensjonssparing som er dyrt og øker forskjellene i samfunnet.

Pensjonssystemer krever et langsiktig perspektiv på innretning, endringer og finansiering. Enhver omlegging krever overgangsordninger der noen elementer kan etableres raskere enn andre. Styrket finansiering i en ordning må ofte skje gradvis gjennom årvisse budsjetter og tariffoppgjør. En må ha planer både på kort og lang sikt.

Gjennom det vedtatte pensjonssystem er det forholdet mellom levealdersutvikling og sysselsettingsutviklingen som vil avgjøre pensjonsnivået framover. Gjennom den vedtatte levealdersjustering og dennes forserte innfasing det neste tiåret vil tidligpensjonsnivået falle med rundt 50 000* (representativt modelleksempel) fram mot 1963-årgangen, ved uendret tidspunkt for pensjonsuttak. Denne mekanismen vil også gjelde videre framover om levalderen fortsetter å stige, om enn svakere.

Sysselsettingsutviklingen for seniorerne har fram til det siste gjennom en stor engangseffekt av reformen motvirket om lag halvparten av levealdersøkningen. Den positive tendens i sysselsettingsutviklingen er imidlertid svekket. Og det er stor spredning i arbeidstakeres mulighet og praktiske tilpasning av yrkesløpet. For den opprinnelige målgruppe for AFP blir det et betydelig negativt utslag i pensjonsnivå, særlig fram mot 1963-årgangen. Det samme gjelder det betydelige antall reelt uføre før AFP-alderen.

Folketrygdens vedtatte opptjeningsmekanismer gir mindre uttelling enn forutsatt ved reformarbeidet. Det skyldes en kombinasjon av sterkere levealdersutvikling enn forutsatt, men også innsparing i den endelige utforming av regelverket* (overgangen til kapitalbeholdningsprinsippet). Stortingsflertallet har også vedtatt en svekket betydning av yrkesaktiviteten for lavlønte gjennom økte minstestelser som også øker terskelen for tidliguttak.

Det forsterkende bidrag til pensjon som skjedde gjennom ny obligatorisk minsteordning (OTP) trekker oppover for mange; men i liten grad målt mot justeringene i de større ordningene. Det vil gjelde selv om en også sikrer opptjening for all lønn, i samsvar med fagbevegelsens krav fra hovedoppgjøret 2016. For mange andre kan bidraget fra tjenstepensjonen svekkes som følge av omlegginger og utviklingen i markedet for pensjonskapital.

Både AFP og tjenstepensjonene har lenge vært sårbare for utslag i den enkeltes pensjon som følge av arbeidsmarkedets dynamikk og mangfold. I motsetning til i Folketrygden, der all opptjening sikres bare lønn skattlegges, taper en ofte på jobbskifter, deltidskontrakter og kortvarige arbeidsforhold. Et arbeidsliv stadig mer preget av jobbskifter, migrasjon og mangfold i jobbtilknytning og kontraktsformer forsterker utslagene av dette.

Mens Folketrygden baserer seg på innberettet arbeidsinntekt uansett varighet, tidspunkt og type lønn er dette annerledes i de to andre ordningene som egentlig skal dekke det samme behov. Jobbskifte betyr som regel et større eller mindre tap av pensjon.

6. LOs mål

I utkastet til handlingsprogram er våre mål formulert på følgende måte:

...”LO vil:

- Arbeide for et fellesfinansiert og fellesskapsstyrt pensjons- og trygdesystem der mottakerne har kontroll over ytelse og forvaltning gjennom demokratiske organer eller tariffavtale.
- Arbeide for at samlet pensjon ved 67 års alder skal gi en inntektsdekning på minst to tredeler av lønn.”...

For LO er det viktig å sikre at 2/3-målet oppnås med livsvarige ytelser og kjønnsnøytrale premier og at de som må avslutte tidligere sikres et nivå minst på linje med pensjonsløsningen fra 2008. Dette må skje som et samlet resultat av en best mulig kombinasjon og samvirke mellom Folketrygden, AFP og andre ordninger i arbeidsmarkedet.

LOs operative mål for pensjonssystemet må derfor være en kombinasjon av

- bedre opptjening i de ulike ordninger
- et mer helhetlig og bedre organisert kollektiv styrt system som også gir ”mer pensjon for pengene”
- avtalestyrte systemer i samvirke med Folketrygden

Det er dette som sammen med fagbevegelsens overordnede mål om full sysselsetting og et likestilt arbeidsliv som vil gi medlemmene trygge og gode pensjoner.

På kort sikt kan de første skritt på veien for styrket opptjening og et bedre integrert system tas gjennom lovendringer i henhold til fagbevegelsens krav overfor de private tjenstepensjonene i hovedoppgjøret 2016 og den etterfølgende utredning fra Finansdepartementet.

Mange av forbedringene innen tjenstepensjonene vil først gi større utbetalinger på lang sikt. Ikke minst for yngre arbeidstakere er det derfor viktig at reglene for opptjening nå forbedres vesentlig, i tråd med fagbevegelsens krav overfor de private tjenstepensjonene i hovedoppgjøret 2016.

I tillegg er det viktig at minimumsnivået som innbetales innenfor OTP heves. LO vil arbeide for at obligatorisk tjenstepensjon forbedres med opptjening fra første krone. Arbeidsgiver skal være pliktig å melde alle arbeidstakere inn i ordningen, uavhengig stillingsprosent og arbeidsperiode

Samtidig må staten ta et samlet grep for å sikre at den etablerte pensjonskapital i form av fripoliser, pensjonskapitalbevis og løpende ordninger kommer under betryggende forvaltning og verdisikring. For å sikre oppslutningen om et organisert arbeidsliv må privat sektors AFP videreføres som avtalebestemt ordning. "Hullene" må tettes for de som etter en lang yrkeskarriere uforskyldt taper sine rettigheter eller skifter mellom privat og offentlig sektor.

Stortinget vedtok allerede i 2005 at offentlige tjenstepensjoner skulle tilpasses Folketrygden, uten at dette svekker de offentlige tjenstepensjoner, men slik at de også omfattes av delingstall og ny indeksering. Dette må skje gjennom forhandlinger mellom partene i offentlig sektor. Ulike fremtidige modeller for tjenstepensjon i offentlig sektor må sammenholdes med dagens modell, og endringer kun innføres etter forhandlinger mellom partene i offentlig sektor.

LO legger til grunn at det fortsatt skal være en felles pensjonsordning i offentlig sektor som innenfor rammene av en påslagsmodell baseres på følgende:

- Kjønnsnøytrale og livsvarige pensjoner
- Reguleringsbestemmelser som i Folketrygden
- Overføringsavtalen videreføres
- En godt tilpasset AFP/tidligpensjonsordning

Parallelt med de kortsiktige grep må en i forbindelse med evalueringen av AFP starte arbeidet med den generelle nivåheving. Dette vil også redusere terskelen for tidligpensjon. Alle skritt må tas i samme retning. Dette bør skje under aktiv medvirkning fra lovgivere og arbeidsgivere, der en fremmer et mer samlet og helhetlig system.

Gjennom pensjonsreformen har myndighetene med partenes medvirkning sikret en mer robust bærekraft i Folketrygden. Det er viktig at levealdersjusteringen ikke forsterker sosiale skjevheter knyttet til forskjeller i levealder mellom ulike grupper i befolkningen.

Staten har også hovedansvaret for pensjonssystemet som helhet, selv om finansieringen kommer fra ulike kilder. Den bestemmer bidraget fra Folketrygden, den bidrar med penger og regelverk til AFP og er lovgiver for tjenstepensjonene.

Nivåhevingen må skje gjennom et spleiselag der både staten og partene i arbeidslivet bidrar.

En sterk offentlig sektor i hele landet

En sterk offentlig sektor er en grunnpilar i den norske modellen og har vært avgjørende for at vi i Norge har skapt et samfunn med relativt små forskjeller. Grunnleggende velferdstjenester og infrastruktur er fellesgoder, og sikres best gjennom offentlig eierskap og drift, demokratisk styring og godt samspill mellom ledere og ansatte.

Sysselsettingen i offentlig sektor utgjorde 30 prosent av den totale sysselsettingen i Norge i 2016. Nesten 2/3 av de offentlig ansatte jobbet i kommuner. De jobber med å levere viktige tjenester til lokalbefolkningen. Statlige ansatte jobber i for eksempel i NAV, skattekontorer, forsvaret og universiteter og høyskoler. Statlige arbeidsplasser er spredt over hele landet for å sørge for et likeverdig tilbud av tjenester for hele befolkningen.

Offentlig og privat sektor er gjensidig avhengige av hverandre for å fungere. Velferdsstaten sikrer lik rett til utdanning, helse- og andre velferdstjenester, og legger gjennom det til rette for at privat sektor skal kunne utvikle seg. Veier, jernbane, strømmnett, flyplasser og bredbånd er viktig infrastruktur som best organiseres gjennom fellesskapsløsninger, og som er avgjørende for næringsutvikling i hele landet. Offentlig sektor legger til rette for at folk kan kombinere arbeid og omsorgsoppgaver. Dette fremmer likestilling og mer rettferdig fordeling.

En god offentlig forvaltning er en forutsetning for befolkningens tillit til velferdsstaten. Angrep på statlige arbeidstakeres rettigheter, slik som det nye forslaget til endring av tjenestemannsloven, gir mer ustabile og utrygge arbeidsforhold i staten og svekker forvaltningen og dets utøvelse av myndighet. LO kan ikke akseptere endringer som vil svekke forvaltningens faglige og politiske uavhengighet og vil arbeide for at svekkelser i tjenestemannsloven omgjøres..

Felleskapstjenestene må som hovedregel drives av det offentlige

Det er bred oppslutning om en sterk offentlig sektor i Norge. Samtidig utfordres velferdsstaten av kommersialisering og krefter som ønsker økt privat profitt fra drift av offentlig finansierte tjenester og infrastruktur.

Denne utviklingen har ført til at offentlige midler som skulle gått til barnehage, skole, barnevern, sykehus, omsorg og andre offentlige oppgaver ender opp som privat profitt. Forskning viser at dette skjer på bekostning av ansattes lønns-, pensjons- og arbeidsvilkår.

LO mener at offentlige tjenester i all hovedsak må drives i offentlig regi. Også i årene framover vil det imidlertid være nødvendig at det offentlige samarbeider med ideelle og ikke-kommersielle aktører. Dette gjelder for eksempel innenfor attføring, barnevern, barnehager og omsorg. En forutsetning er at tilbyderne har fast ansatte medarbeidere med skikkelige lønns-, arbeids- og pensjonsvilkår.

Barnehagesektoren og barnevernsinstitusjoner er blant de velferdsområdene der kommersielle aktører har fått sterkest fotfeste. I mange tilfeller kanaliseres profitten til skatteparadiser. LO mener målet må være å vri eierskap og drift av barnehager og barnevernsinstitusjoner til det offentlige, der det kan være et visst innslag av ideelle aktører. For å få dette til, må det utvikles en bred politisk enighet om politiske løsninger som står seg over tid. Som et første skritt på veien, må det settes ned et offentlig utvalg som utreder måter vi kan sikre at offentlige bevilgninger til barnehager, barnevernsinstitusjoner og andre offentlige velferdstjenester brukes til å sikre de gode tjenestene, ikke til privat profitt.

Styrk felleskapets sykehus

LOs mål for sykehuspolitikken er å sikre alle som trenger det helsetjenester i verdensklasse. Det skal være folks helsetilstand som avgjør hvilket tilbud man får, ikke bakgrunn, økonomi eller bosted.

Dagens Høyre og Frp-regjering har gjennomført en rekke tiltak som truer vår felles helsetjeneste.

Fritt behandlingsvalg, som åpner for et frislipp av private aktører finansiert av de offentlige sykehusene, nøytral moms og bruk av OPS er noen eksempler.

Vi vil styrke felleskapets sykehus. Vi vil fjerne ordningene med fritt behandlingsvalg og nøytral moms. Drift av sykehusene må som hovedregel skje i egenregi, for å sikre kvalitet og kompetanse. Ved eventuell konkurranseutsetting må det settes som vilkår at dette ikke kan gjennomføres dersom det gir de ansatte dårligere pensjonsordning, eller dårligere lønns- og arbeidsforhold jfr. ILO-konvensjon 94 om arbeidsklausuler i offentlige arbeidskontrakter.

Vi vil styrke den politiske styringen, fagligheten og tilliten til sykehusene våre. Gjennom å bedre den demokratiske forankringen sikrer vår sykehuspolitikk tjenester som kommer fellesskapet til gode.

Tillitsmodell

De siste tiårene har ideer basert på markedsstyring lagt viktige premisser for endringer og styringsreformer i offentlig sektor. Sentrale elementer har vært utskilling og oppsplitting av virksomheter, å skille mellom “bestiller” og “utfører”, økt konkurranseutsetting og privatisering og detaljert mål- og resultatstyring. Forskning og erfaring viser at dette har vært en feilslått politikk, som svekker kvaliteten i tjenestene, øker presset på lønns-, pensjons- og arbeidsvilkår og svekker ansattes medbestemmelse.

Nå er tiden inne til å snu tenkningen. Det er behov for styringsmodeller basert på tillit og faglighet. De ansattes kunnskap og kompetanse er offentlig sektors fremste ressurs og må tas bedre i bruk. I stedet for unødvendig måling og kontroll, må ansatte gis økt tillit til å styre sin egen arbeidshverdag. Utviklingen av tjenestene må hele tiden skje med utgangspunkt i behovene til de innbyggerne tjenestene retter seg mot. I tillegg til den folkevalgte styringen, må det legges til rette for bedre samspill med brukere, ledere og ansatte i den enkelte virksomhet.

Målet for en slik tillitsreform må være en sterkere offentlig sektor i hele landet, der utviklingen skjer i samarbeid og samspill med ansatte og brukere. Tillit og faglighet skal ligge i bunn. Vi vil styrke og videreutvikle trepartssamarbeidet og de tillitsvalgte rolle i den faglige utviklingen av de enkelte virksomhetene.

Uttalelse om samferdsel

Gode transportløsninger er en forutsetning for høy sysselsetting, god distriktsutvikling og verdiskaping. LO er spesielt opptatt av at transportpolitikken legger til rette for utvikling av trygge og gode arbeidsplasser med fokus på kvalitet og kompetanse, og som ivaretar de ansatte i transportsektoren. En helhetlig samferdselspolitikk der alle transportformene ses i sammenheng må ligge til grunn for utvikling av norsk samferdsel.

Klima

Transport står for over 30 % av norske klimagassutslipp. Transportomfanget er sterkt økende, spesielt i og rundt de største byene. En sterk satsing på kollektive, klimavennlige transportløsninger i og rundt de store byene er en forutsetning for å kutte utslippene fra transport. Et nytt CO2-fond må innrettes slik at det fremmer bruk av energiformer som også har lave utslipp av svovel, partikler og NOx.

Staten og kommunene må inngå forpliktende avtaler om byutvikling og arealpolitikk som støtter opp om statlige investeringer i kollektivtransport, slik at investeringene får større samfunnsnytte og miljøeffekt. En regional plan for areal og transport må ligge til grunn for avtalene.

Kollektivtransport

Det økte transportbehovet, som følge av befolkningsveksten i de større byene, krever en fortsatt sterk satsing på utbygging og drift av kollektive transportløsninger. Det må investeres i utbygging av gangveier, sykkelveier og innfartsparkeringsplasser. For å opprettholde bosetting og næringsvirksomhet, er også distriktene avhengig av en god og offentlig kollektivtransport.

LO vil arbeide for å forbedre anbudsreglene innen kollektivtransporten, slik at de ivaretar grunnleggende lønns- og arbeidsvilkår, miljø og trafikksikkerhet. Tillitsvalgte må sikres innflytelse på utforming av anbudskriteriene, som også må omfatte eventuelle underleverandører. Videre må arbeidsgiveransvaret plasseres hos de som har den faktiske styringsretten over sjåførenes arbeidshverdag. Dette må også gjelde for taxi- og turselskaper som legger inn anbud på skole, syke/handikap kjøring. Ved slike anbud skal en av de landsdekkende bussbransjeavtalene legges til grunn.

Innenfor drosjenæringen er det behov for at det etableres større enheter i tilknytning til formidlingssentralene. Dette vil gi bedre lønns- og arbeidsvilkår for sjåførene og et billigere og bedre tilbud til kundene. Dette må skje gjennom reguleringer innenfor dagens lovverk.

Jernbane

Jernbanen i Norge står overfor store utfordringer, og det er viktig at det nå tas et grunnleggende valg om hvilken rolle jernbanen skal ha i et fremtidig transportsystem. For å nå målene i både samferdsels- og klimapolitikken, vil behovet for en effektiv kollektivtransport og godstransport på jernbane stå helt sentralt. Det må satses betydelige ressurser på jernbanen, for sikre en fortsatt vekst i person- og godsmarkedet, samt gjøre jernbanen til et attraktivt og godt alternativ til privatbil i og rundt byene. Både for gods- og persontrafikken er det kapasiteten i infrastrukturen som legger begrensninger for ytterligere vekst, og dette arbeidet må derfor ha høy prioritet. Konkurransetsetting av drifts- og vedlikeholdsoppgaver på infrastruktur undergraver oppbygging og videreføring av fagkompetanse.

En oppsplitting av jernbanesektoren i Norge i mange selskaper, er svært uheldig og vil svekke sektoren over tid. Internasjonale erfaringer konkluderer med at jernbanens kompleksitet medfører at en velfungerende jernbane er avhengig svært tette bånd mellom infrastruktur og trafikk. LO ønsker derfor en annen utvikling av jernbanen enn den konkurranse- og anbudsutsettingen på jernbanen som er iverksatt gjennom jernbanereformen, hvor det tilrettelegges for en massiv konkurranse om offentlige midler og salg av offentlig eiendom og infrastruktur, samt rasering av ansattes lønns- pensjons- og arbeidsvilkår. Dette innebærer også at LO er imot implementering av EUs Jernbanepakke IV.

Sjø

Klimahensyn gjør at mer av verdens transport må gå sjøveien i fremtiden, samtidig som skipsfarten må redusere utslippene av klimagasser og miljøskadelig NOX. Transport på sjøen bør derfor styrkes gjennom økt offentlig satsing på utvikling av nye miljøvennlige løsninger, nye internasjonale miljøkrav, samt forbedret sikkerhet og beredskap til sjøs. LO mener NOx-fondet må videreføres.

Offentlige anbud må brukes for å fremme utviklingen av miljøvennlige skip, og virkemiddelapparatet for å fremme teknologiutviklingen. I den forbindelse er det nødvendig med en betydelig modernisering og fornying av skipsflåten i Norge. Samtidig har norske verft ledige ordrebøker og norske energiselskap tilgjengelig lavutslipsenergi som LNG, biogass og hydrogen.

Det må lages en helhetlig tiltaksplan som kan gjennomføre dette uten at det forverrer konkurransesituasjonen for sjøtransporten, og som sikrer arbeidsplasser og utvikler verftsindustrien i Norge.

Stad Skipstunnel har vært under planlegging siden 2012, og LO forventer at utbyggingen starter umiddelbart etter at utredningen er avsluttet.

Godstransport på sjø og jernbane

For at de overordnede målene om å flytte mer godstransport over fra veg til bane og sjø skal oppfylles, må det gjøres betydelige investeringer i infrastrukturen. LO vil arbeide for at mest mulig av godstrafikken flyttes over på jernbane og skip. Det må bygges samlastingsterminaler for å få til en sømløs overgang mellom de forskjellige transportartene. Det er særlig viktig at godsterminalen på Alnabru blir bygd ut med kapasitet for framtidige behov og at det bygges ut banetilknytning til Oslo havn.

Kapasiteten for godstransport på bane må økes gjennom utbygging av dobbeltspor, samt flere og lengre kryssningsspor. Skal mer gods overføres fra vei til sjø, må det være hensiktsmessige havnearealer tilgjengelige, og infrastrukturen til, fra og i havnene må bygges ut. I den forbindelse er det viktig å unngå at havnearealer og arealene som nyttes til jernbaneformål, samt industriområder tilknyttet disse, omreguleres og nyttes til andre formål.

Det er viktig at arbeidet med å bygge dobbeltspor på Ofofbanen prioriteres for å kunne ta den forventede økningen i godstransport på denne strekningen.

Veg

Vegnettet har stor betydning for å knytte sammen landsdelene, redusere transportkostnader for næringslivet, og er særlig viktig der jernbanen ikke kan dekke behovene. Det er et stort behov for å bygge ut og fornye infrastrukturen og ruste opp vegnettet både i distriktene og i sentrale strøk. Investeringer i veinettet og en bedre veistandard vil føre til økt sikkerhet og lavere drivstofforbruk. For å sikre en rask og effektiv utbygging av større prosjekter er det en forutsetning at sammenhengende prosjekter fullfinansieres, og at det fastsettes en dato for ferdigstillelse.

Vedlikehold, oppgradering og skred- og flomsikring av vegnettet er viktig for å få til en mest mulig effektiv vegbasert gods- og persontransport. Det er fortsatt mange rasutsatte områder, og det må satses videre på rassikringstiltak som bidrar til å spare liv og helse, samt tap av materielle verdier. Det må jobbes aktivt for færre ulykker og skadde på norske veier, bla. gjennom midtdelere i veinettet, gjennomgående gang- og sykkelstier og trygge kryssningspunkt.

Godstransport på vei

Utenlandske selskaper som konkurrerer om grensekryssende transportoppdrag på helt andre vilkår enn de norske selskapene er økende. I en slik konkurranse taper de norske selskapene både på vei, bane og sjø mot den utenlandske tungtransporten. Også den innenlandske transporten overtas i større grad av utenlandske selskaper gjennom kabotasjeoppdrag og kombinerte transporter. Allmenngjøringen av tariffavtalene for godstransport og turkjøring med buss, er viktig for å ivareta norske arbeidsplasser og norsk transportnæring. LO krever at kontrolletatene får tilstrekkelige

ressurser til å gjennomføre kontrolltiltak som er nødvendig for at allmengjøringsbestemmelsene skal ha virkning og sikkerheten ivaretas. Det må utvikles strategier for effektiv bekjempelse av sosial dumping også i internasjonal og kombinert transport. Det er uakseptabelt at for eksempel godstransport fra Gøteborg til Norge lovlig kan utføres på tredjelandets lønnsnivåer.

Det må etableres et klart og entydig regelverk for kabotasjekjøring for persontransport, lik det som er for godstransport. Konsekvensen av manglende regelverk er at antall norske busser reduseres, noe som på sikt vil gå utover beredskapen, som f.eks. buss for tog og andre beredskapsoppdrag.

Utbyggingen av døgnhvileplasser for tungtransporten må gjennomføres minimum i henhold til Nasjonal Transportplan 2014 - 2023.

Luft

Luftfarten er av stor samfunnsmessig betydning for Norge, og en viktig næring som sikrer trygg og effektiv infrastruktur, skaper arbeidsplasser – direkte og indirekte, sikrer bosetting og gir økonomisk vekst. Dagens luftfart er en globalisert og svært konkurranseutsatt industri. Veksten i luftfarten vil føre til økte klimautslipp, og tiltak som begrenser utslipp må derfor stimuleres. Det må også utvikles og tas i bruk ny teknologi for å innføre fornybart drivstoff til luftfarten, samt forbedre kapasiteten for produksjon og distribusjon ved at det legges til rette for etablering av produksjonsanlegg med tilstrekkelig produksjonsvolum i nær tilknytning til de største lufthavnene.

Regelverket for sivil luftfart er i stadig større grad styrt av EU, og norske myndigheter må aktivt delta i arbeid og prosesser i internasjonale organisasjoner for å utvikle et regelverk som like konkurransevilkår og forhindrer at flyselskap kan ta i bruk kreative forretningsmodeller, som kjennetegnes av oppsplitting av selskaper, atypiske ansettelsesmodeller, skatteplanlegging, omgåelse av sosiale ordninger og arbeidsavtaler med dårligere vilkår. Regelverket må sikre ansatte hele og faste stillinger direkte hos flyselskapet, tydelige hjemmeregler som definerer arbeidsgiveransvaret, samt hindre bruk av bekvemmelighetsflagg. En fortsatt fragmentering svekker både det organiserte arbeidslivet og det sosiale fellesskapet, og kan i verste fall true flysikkerheten.

Norsk luftfart har vært preget av en sterk sikkerhetskultur hvor den norske modellen har vært, og er en bærebjelke i sikkerhetssamarbeidet i luftfarten. Flysikkerhetsarbeidet må prioriteres og videreutvikles. Det er viktig at det sikres nasjonal kontroll med samfunnskritiske områder som luftambulansetjenesten og helikoptertransporten på norsk kontinentalsokkel gjennom krav om norsk driftstillatelse for operatører av disse tjenestene.

I et globalisert luftfartsmarked må norsk luftfart gis gode rammebetingelser, bærekraftige vekstmuligheter og rettferdige konkurransevilkår som samtidig ivaretar arbeidstakeres rettigheter. Det må tas grep om utviklingen av norsk luftfart gjennom å sette ned et bredt partssammensatt utvalg som skal gi grunnlag for en stortingsmelding om helhetlig nasjonal luftfartsstrategi.

Det er et stort behov for å styrke rekrutteringen til luftfartsbransjen. Det må legges til rette for en fagutdanning av kabinpersonale, styrking av studiefinansieringsordninger og det offentlige utdannelsessystemet for piloter, for blant annet å forhindre et «pay-to-fly»-system i luftfarten der piloter må betale arbeidsgiver for å oppnå nødvendige antall flytimer.

Vi må beholde Avinormmodellen for å drifte og videreutvikle lufthavnene i hele landet. I tillegg er nødvendig å få båndlagt arealer til en 3. rullebane på Gardermoen umiddelbart, for å sikre nødvendig kapasitet i fremtiden.

Maritim aktivitet – uten sosial dumping

Norge er verdens fremste havnasjon. I møtet med, og i mestringen av havet, har Norge utviklet kompetanse og næringer som i dag er i verdensklasse. Sjømatnæringen, skipsfart, offshore olje- og gassvirksomhet, sysselsetter hundretusenvis av nordmenn, og bidrar med en verdiskaping som gjør det mulig å ha et av verdens høyeste velferdsnivå. Norge skiller seg fra de fleste andre land ved at vi har en vesentlig del av verdiskaping og sysselsetting i havrelatert næringsliv.

Realisering av fremtidig verdiskaping i havrommet enten det gjeldet mat, energi eller mineraler krever en aktiv og fremoverlent politikk. Skipsfarten er en av Norges eldste næringer i havrommet. Den er utsatt for en sterkt internasjonal konkurranse. Konkurransen tvinger mange rederier til å ta valget mellom å tape i konkurransen eller å flagge ut skipene og skifte ut det norske mannskapet. Vi ser stadig at norske rederier flagger ut sine skip eller skifter til det norske internasjonale registeret. Formålet med flaggbytte er å redusere mannskapskostnadene.

På land er det gjennomført tiltak for å sikre en lønn som gjør det mulig å leve i Norge. Et lønnsnivå langt under gjeldende tariffavtaler kalles sosial dumping. På havet er det fritt frem for norske og utenlandske rederier å operere med lønnsnivå som er tilpasset levekårene i helt andre verdensdeler. Dette gjelder selv om skipet hovedsakelig opererer i norske farvann.

En aktiv satsing på havrommet er avhengig av at vi bibeholder og utvikler kompetansen som den maritime næringen representerer. Kompetansen til norske sjøfolk er en del av fundamentet for utviklingen i den maritime næringen. All aktivitet i havrommet vil være avhengig av at vi utvikler og drifter skip som skal utføre eksisterende og nye oppgaver.

LO vil ha en verdiskaping i havrommet som baserer seg på norske lønns- og arbeidsvilkår. Vi må sørge for at sjøfolk med bosted i Norge kan velge en arbeidsplass til havs. Vi må hindre en situasjon der det er en valgmulighet å skifte til lønnsnivå og arbeidsbetingelser fra andre verdensdeler.

I offentlige innkjøp må det stilles krav om norske lønns- og arbeidsvilkår i all transport i Norge som er knyttet opp til prosjekter.

Det må utredes om det gjennom tildeling av lisensene kan kreves norske lønns- og arbeidsvilkår for skipstjenester på norsk sokkel.

Norske redere kontrollerer en stor handelsflåte. Den er de siste 40 årene i stor grad flagget med bekvemmelighetsflagg. Antallet norske sjøfolk er i sterk tilbakegang i handelsflåten.

En varig erkjennelse av betydningen av en stor norsk handelsflåte vil være avhengig av at denne næringsvirksomheten skaper verdier og arbeidsplasser for landet. Det er godt dokumentert at den kompetansen sjøfolk opparbeider på havet har betydning for utstyrsleverandørene i den maritime sektoren.

Vi må ha ordninger som bidrar til at også norske sjøfolk kan ha en jobb på verdenshavene og høste erfaringsbasert kompetanse.

Palestina

LO krever at norske myndigheter fører en politikk som bidrar til at Israel avslutter okkupasjonen av vestbredden og annekteringen av palestinsk land. Blokaden av Gaza må oppheves, muren rives, palestinske flyktnings rett til å vende hjem må respekteres og det må arbeides for en demokratisk statsløsning med like rettigheter for alle. Siden dialog og resolusjoner har hatt liten effekt må det heretter arbeides for en internasjonal økonomisk, kulturell og akademisk boikott av Israel for å nå disse målene.

I år er det 50 år siden Israels okkupasjon av Palestina. Israelske myndigheters politikk fratrer palestiner grunnleggende menneskerettigheter og undergraver mulighetene for økonomisk utvikling og palestinsk selvstendighet. Blokaden av Gaza, den folkerettsstridige muren gjennom Vestbredden og en aggressiv utbygging av ulovlige bosettinger på palestinsk land hindrer palestinernes frihet til å bestemme over egne liv og naturressurser. Det fører også til en oppsplitting av Palestina som gjør etableringen av en selvstendig palestinsk stat stadig vanskeligere.

Fortsatt lever rundt 3 millioner palestinere som flyktninger i naboland. Et liv som er preget av arbeidsledighet og fattigdom og med få utsikter til et trygt og verdig liv. LO krever at situasjonen for de palestinske flyktingene løses i tråd med FNs resolusjon 194 som slår fast de palestinske flyktingenes rett til retur.

Palestinere behandles som annenrangs borgere, både i landflyktighet, i Israel og i Palestina. De fratras eiendom og blir utsatt for systematisk trakassering, innskrenkninger i bevegelsesfriheten, vilkårlig fengsling og mangel på rettferdig rettergang. Både israelere og palestinere har rett til å leve i fred og sikkerhet, og at både palestinske og israelske myndigheter må slå ned på vold og diskriminering.

Flere tusen palestinske fanger sitter i israelske fengsler. Den siste måneden har 1600 fanger gått til sultestreik for å protestere mot umenneskelig behandling. LO krever at palestinske fanger blir behandlet i tråd med internasjonale standarder og får medisinsk tilsyn, tilgang på mat og kommunikasjon med sine familier. Israels folkerettsstridige bruk av langvarig forvaring uten lov og dom må opphøre. LO tar avstand fra at israelske myndigheter arresterer og fengsler barn fra 12 år og oppover, som ofte blir mishandlet og isolert fra foreldrene i månedssvis. LO kritiserer Israel for brudd på FNs barnekonvensjon for fengsling av mindreårige.

Arbeidsledigheten i Palestina er nærmere 30 prosent. Spesielt hardt rammet er ungdom. Et trygdesystem for arbeidsledige eksisterer ikke. Rundt 120.000 palestinske arbeidere jobber i Israel, rundt halvparten illegalt. LO vil fortsette støtten til PGFTU for å ivareta palestinske arbeidstakers rettigheter.

Konflikten mellom Israel og palestinerne er mer fastlåst enn på lenge. En tostatsløsning og gjenoppretting av fredsprosessen er fortsatt løsningen som bør etterstrebes. Dette forutsetter en gjensidig erkjennelse og vilje til fredelig sameksistens. Israel fører en politikk som er i ferd med å umuliggjøre en slik løsning. Det internasjonale samfunn må legge nødvendig press på Israel slik at en tostatsløsning kan bli realisert.

LO ber norske myndigheter om å anerkjenne Palestina som egen stat innenfor grensene av 1967. Den norske regjeringen må videre arbeide for at FN åpner for fullt palestinsk medlemskap. En anerkjennelse av Palestina vil styrke palestinernes forhandlingsposisjon og bidra til at en tostatsløsning kan bli mulig.

Israels blokade av Gaza har pågått siden 2007 og Israel har gjennomført tre større invasjoner av Gaza siden starten av blokaden. Den siste i 2014 førte til enorme ødeleggelser. 100 000 fikk ødelagt hjemmene sine og over 60 000 er fremdeles hjemløse, tilgang til vann og strøm er kritisk og arbeidsledigheten er nærmere 60 prosent blant de unge. Blokaden har med strenge import- og

eksportrestriksjoner, hindret økonomisk utvikling og medført store lidelser for befolkningen. LO krever at blokaden av Gaza oppheves.

LO krever at Israel avslutter okkupasjonen av Vestbredden og avvikler bosettingspolitikken som innebærer en de facto annektering av okkuperte områder. LO krever videre at Israel umiddelbart etterlever FNs resolusjon 2334 fra 2016 om full byggestans i de ulovlige bosetningene på den okkuperte Vestbredden. Israel må umiddelbart starte en tilbaketrekning av de ulovlige bosetterne i henhold til Genève-konvensjonen som forbyr forflytning av sivilbefolkningen til okkuperte områder.

Israels rivning av palestinske bygninger har økt dramatisk. Bakgrunnen er at mange palestinere har bygget uten tillatelse fordi de nesten aldri innvilges byggetillatelse i Øst-Jerusalem og i det såkalte C-området, som utgjør 60 prosent av Vestbredden. Tusenvis av palestinere lever med trussel om å få sine hjem revet og mange, særlig beduiner, står i fare for tvangsforflytting.

Okkupasjonen er med på å finansiere og dermed styrke Israels økonomi og politikk ovenfor palestinerne. Import av varer fra de israelske bosettingene og industrisonene på Vestbredden må forbys. Norske myndigheter bør ta initiativ til en internasjonal boikott av slike varer. LO ber norske myndigheter om å sikre at statens pensjonsfond og norske selskaper ikke styrker okkupasjonen gjennom handel med og investeringer i selskaper som har eller bidrar til aktiviteter på okkupert område.

De maritime grensene for sokkel og havområder i det sør-østlige Middelhavet, herunder områdene utenfor Israel og Gaza, er uavklarte. Norge og norske oljeselskap må ikke delta i samarbeid med Israel som har som formål å utvinne olje og gass i uavklarte eller omstridte områder.

LO oppfordrer norske forbrukere til å handle palestinske varer for å bidra til økonomisk utvikling i Palestina.

LO fordømmer at den israelske nasjonalforsamlingen har vedtatt en lov som forbyr innreise for personer som oppmuntrer til økonomisk, kulturell eller akademisk boikott av Israel eller områder under israelsk kontroll. Dette er et angrep på ytringsfriheten og folks demokratiske rettigheter.

Internasjonal uttalelse

FNs bærekraftsmål vil være avgjørende for å utvikle og styrke inkluderende og bærekraftige samfunn. Det er viktig at anstendig arbeid er løftet inn som et selvstendig mål. Klima-avtalen fra Paris pålegger alle land et ansvar for å stoppe klimaendringene og Norge må være pådriver for at målene nås. Arbeid er den sikreste veien ut av fattigdom, men fremdeles står altfor mange i verden uten arbeid. Spesielt rammer arbeidsledigheten ungdom i Afrika sør for Sahara, Sør-Asia og de arabiske landene. Unge kvinner har fremdeles den laveste sysselsettingsraten i verden. FNs bærekraftsmål må følges opp for å sikre likestilling, arbeid og like muligheter for alle.

Jobbkvalitet, trykdeordninger og velferdstjenester er under press i mange land. Antallet midlertidige jobber øker. Det samme gjør antallet arbeidende fattig. Hele 46 prosent av alle verdens arbeidstakere jobber i et arbeidsforhold som er preget av uanstendige lønns- og arbeidsvilkår. Gjennom å fremme jobbskaping, grunnleggende arbeidstakerrettigheter, sosial beskyttelse og sosial dialog mellom partene i arbeidslivet bidrar ILOs agenda for anstendig arbeid til å utvikle et godt arbeidsliv og samfunn som inkluderer alle. Fagbevegelsen har fokusert på nødvendigheten av jobbskaping, kamp mot arbeidsledighet, og krav til myndighetene om offensive tiltak for vekst og sysselsetting.

Fagbevegelsen er i mange land under sterkt press. Mange nasjonale myndigheter ser på faglige rettigheter som et hinder for økonomisk utvikling og grunnleggende arbeidstakerrettigheter undergraves. I mange land trakasseres tillitsvalgte og organiserte. Samtidig ser vi en utvikling hvor faglige rettigheter som streikeretten er under press. Den internasjonale faglige samorganisasjonen (ITUC) fremhever i sin årlige rapport at dette er særlig alvorlig for land som Tyrkia, Qatar, Hviterussland, Guatemala, Colombia, Kina, India og Iran. Internasjonale regler og arbeidsstandarder etablert av ILO er viktige, men blir av mange land systematisk undergravd. LO vil arbeide for å styrke FN og andre internasjonale organisasjoners arbeid for å utvikle, overvåke og håndheve internasjonale lover og regler, med særlig vekt på FNs organisasjon for arbeidslivet, ILO. Vi vil også arbeide for at norske myndigheter styrker arbeidet i ILO og for å fremme ILOs rolle globalt.

Globalisering og økonomisk integrasjon har bidratt til økonomisk vekst og velstand for mange. Vi er i dag tettere integrert på tvers av landegrensene enn tidligere. Dette forutsetter at vi handler og samarbeider basert på avtaler og institusjoner som sikrer rettferdighet og likebehandling. En svekking av det multilaterale systemet vil særlig ramme små og åpne økonomier som Norge.

Den økonomiske veksten har ikke kommet alle til gode og sosiale sikkerhetsnett har blitt svekket. De rikeste har blitt stadig rikere og ulikheten har ført til økende fattigdom. Organisasjonsrett, forhandlingsrett og streikerett er viktige grunnelementer for å sikre omfordeling i samfunn og arbeidsliv. LO krever at norske myndigheter alltid fremmer prinsippene om anstendig arbeid i bistands-, utenriks-, nærings- og handelspolitikken. Arbeidet med rettferdig omstilling må prioriteres for å sikre både arbeid til alle og et bærekraftig og grønnere samfunn. Internasjonal handel bør reguleres gjennom verdenshandelsorganisasjon (WTO), men der hvor Norge velger å inngå bilaterale handelsavtaler vil LO være pådriver for at arbeidstakerrettigheter inkluderes og respekteres i avtalene.

Norske virksomheter må ta samfunnsansvar når de investerer og opererer i utlandet og sørge for anstendig arbeid i hele leverandørkjeden. Det er viktig at flere selskaper inngår globale rammeavtaler og arbeider aktivt for å følge de opp.

De vedvarende konfliktene i Midtøsten og Nord-Afrika har ført til en flyktningkrise i nærområdene og har satt solidariteten på prøve i et Europa som ikke har evnet å samarbeide om løsninger. Mens titusener er på flukt med eget liv som innsats krangles det om hvem skal ta ansvar. Migrasjon som skyldes klimaendringer, arbeidsledighet og fattigdom vil prege Europa i lang tid fremover og vil kreve en mer samlet og solidarisk løsning. Borgerkrigen i Syria har ført til enorme lidelser for befolkningen. Norge og det internasjonale samfunnet må bidra med humanitær hjelp og finne politiske løsninger på konflikten.

Manglende politisk vilje til å løse flyktningkrisen har vært med på å skape grobunn for økt fremmedfrykt. En like viktig forklaring er de økende økonomiske forskjeller og sosial usikkerhet grunnet manglende omfordeling av økonomisk vekst. En situasjon høyre ekstreme og populistiske krefter i Europa kynisk utnytter for økt oppslutning. Politiske partier som fremmer intoleranse og hat har fått økt oppslutning i mange land. LO ser med bekymring på utviklingen og minner om hvilke konsekvenser slike politiske krefter har medført tidligere.

Internasjonal solidaritet og samarbeid er viktig for å styrke fagbevegelsen og fremme arbeidstakernes interesser både nasjonalt og internasjonalt. LO vil fortsette sitt internasjonale engasjement for å bedre arbeidstakernes faglige, politiske og sosiale rettigheter.

Migrantarbeidere er i mange land i en særlig sårbar situasjon. De blir grovt utnyttet og mishandlet. De har sjeldent tilgang til grunnleggende faglige rettigheter som retten til å organisere seg og forhandle. I noen land blir migrantarbeiderne utsatt for regelrett slavearbeid. LO krever at norske myndigheter må utøve press internasjonalt og bilateralt for å bedre forholdene til migrantarbeidere i de land hvor grunnleggende rettigheter ikke respekteres.

De siste årene har det blitt økt fokus på store internasjonale idrettsarrangementer og idrettens ansvar for egne arrangementer. Tildeling av internasjonale idrettsarrangementer medfører ofte store investeringer i infrastruktur og i land som Qatar og Russland blir migrantarbeiderne utsatt for slavelignende arbeidsforhold. Organisasjoner som IOC og FIFA må ta større ansvar for menneskerettigheter og arbeidstakerrettigheter. LO vil fortsette samarbeidet med idrettsbevegelsen og jobbe for at de internasjonale idrettsorganisasjonene sikrer etterlevelse av ILO-konvensjoner ved store internasjonale idrettsarrangementer.

Fagbevegelsen i Midtøsten og Nord-Afrika står ovenfor betydelige utfordringer. Kampen for å bygge rettferdige, inkluderende og demokratiske samfunn fortsetter. Den frie og uavhengige fagbevegelsen spiller en viktig rolle i disse prosessene. Noe fagbevegelsen i Tunisia er et godt eksempel på og som de fikk Nobels Fredspris for, sammen med arbeidsgiverne og andre fra sivilsamfunnet. LO vil gjennom sitt internasjonale arbeid støtte opp om den viktige nøkkelrollen fagbevegelsen har i regionen. Kvinnene spiller en viktig rolle i mange av disse landene, men opplever at deres rettigheter trues. Regionen utpeker seg med stor grad av kjønnsdiskriminering. LO ber norske myndigheter og virksomheter integrere og fremme likestilling i sitt engasjement i regionen.

Den politiske utviklingen i Tyrkia er svært urovekkende. Tyrkiske myndigheter arbeider for stadig mer kontroll gjennom å angripe demokratiske rettigheter og ytrings- og organisasjonsfrihet. Dette skjer blant annet gjennom masseoppsigelser, arrestasjoner og fengsling av alle de myndighetene mener driver med opposisjonell virksomhet. Fagorganiserte og tillitsvalgte er spesielt utsatt for overgrep. LO vil støtte tyrkisk fagbevegelse og krever at Tyrkia etterlever internasjonale forpliktelser om menneskerettigheter.

Cuba har i mange år vært isolert av USAs blokade, men det har den siste tiden vært positive utviklingstrekk som ser ut til å kunne lede til en sterkere tilknytning til verdenshandelen. En utvikling som kan føre til større velstand, men samtidig økt omstilling i nærings- og arbeidsliv. Cuba går inn i en periode hvor det er viktig med samarbeid med fagbevegelsen i andre land og LO vil fortsette samarbeidet med fagbevegelsen på Cuba (CTC). Tross den positive utviklingen er det usikkert om den nye amerikanske regjeringen vil følge opp og oppheve blokaden helt. LO ber norske myndigheter arbeide for å oppheve blokaden helt og fullt.

Marokko fortsetter okkupasjonen og plyndringen av naturressurser i Vest-Sahara. Eksporten av naturressursene er med på å finansiere, og derigjennom, styrke okkupasjonen. Det Saharawiske folket opplever omfattende brudd på menneskerettighetene. LO ber norske myndigheter arbeide aktivt for at det Saharawiske folket må få avgjøre sin egen fremtid gjennom en folkeavstemming. Norske virksomheter må ikke investere eller drive virksomhet som bidrar til å styrke okkupasjonen.

Det foregår nå en prosess hvor et flertall av verdens land forhandler i FN om et avtaleverk for å forby atomvåpen. Den norske regjeringen har valgt å sette Norge på sidelinjen. LO krever at norske myndigheter deltar og bidrar i arbeidet med å forby det mest destruktive masseødeleggelsesvåpenet som finnes.

Norges forhold til Russland preges av skiftende nasjonale og internasjonale utviklingstrekk. Det er viktig at Norges nabolikspolitikk er forutsigbar og langsiktig samtidig med at vi krever respekt for gjeldende internasjonale konvensjoner. LO mener at folk-til-folk samarbeid er viktig for å opprettholde og videreutvikle forholdet mellom landene.